

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในด้านการคิดจินตนาการกับความสามารถใช้ภาษาในการเขียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. เอกสารเกี่ยวกับการคิด
  - 1.1 ความสำคัญของการคิด
  - 1.2 ความหมายของการคิด
  - 1.3 ชนิดของการคิด
  - 1.4 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการคิดและการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิด
  - 1.5 ความหมายของจินตนาการ
  - 1.6 ประเภทของจินตนาการ
  - 1.7 พัฒนาการทางจินตนาการ
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเขียน
  - 2.1 ความสำคัญของการเขียน
  - 2.2 ความหมายของการเขียน
  - 2.3 จุดประสงค์ของการเขียน
  - 2.4 องค์ประกอบของการเขียนและลักษณะของงานเขียนที่ดี
  - 2.5 หลักการใช้คำในการเขียนและการเลือกใช้คำ
  - 2.6 การใช้ภาษาแสดงจินตนาการ
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนกระบวนการคิด
  - 3.1 วิธีสอนแบบผสมผสาน
  - 3.2 การสอนกระบวนการคิด
4. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารเกี่ยวกับการคิด

1.1 ความสำคัญของการคิด

Dashiell (อ้างในกันยา สุวรรณแสง. 2540, หน้า 107) กล่าวว่า การคิดเป็นเครื่องมืออันทรงพลังที่สุดที่มนุษย์มี เพื่อช่วยความเจริญก้าวหน้าของตน

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2539) กล่าวว่า ความคิดทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ ความคิดเกิดขึ้นตลอดเวลาและเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิต ทำให้เกิดวิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ

ณรงค์ มั่นเศรษฐวิทย์ (2540, หน้า 23) กล่าวว่า การคิดเป็นกระบวนการของสมองที่รับข้อมูลมาแปลความ แล้วใช้ประสบการณ์เดิมเข้ามาตัดสิน

จากข้อความข้างต้นเห็นได้ว่า การคิดเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ การคิดเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเป็นการแสดงถึงความเจริญของชีวิต ช่วยให้ผู้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและปรับสิ่งแวดล้อมเข้ากับตัวได้ มนุษย์คิดได้เพราะมีระบบประสาทที่ดีเยี่ยม (มัญญุ ตนะวัฒนา. 2539, หน้า 7)

การคิดเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่ซับซ้อน สังคมจะก้าวหน้าต่อไปได้ก็ต่อเมื่อบุคคลในสังคมมีความคิด รู้จักคิดป้องกันหรือคิดแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน และพัฒนาปรับปรุงภาวะต่าง ๆ ให้ดีขึ้น บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเด็กจึงต้องช่วยพัฒนาความสามารถในการคิดให้แก่เด็กอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เป็นคนที่มีความคิดกว้างไกลสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างราบรื่น คนต้องคิดเป็น คนที่ไม่ชอบคิดหรือคิดไม่เป็นย่อมตกเป็นเหยื่อของคนช่างคิด คนต้องอาศัยความคิดเป็นสิ่งที่นำไปสู่การดำเนินชีวิต การดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผล

การคิดเป็นกระบวนการทางจิตใจมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ แม้ว่าทุกคนจะมีความคิดแต่ก็มองไม่เห็นได้โดยตรงต้องอาศัยการสังเกตพฤติกรรม การแสดงออก และการกระทำ

1.2 ความหมายของการคิด

Hilgard. (1962, p 336) กล่าวว่า การคิดเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสมอง เป็นกระบวนการใช้สัญลักษณ์แทนสิ่งของ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ มาปรากฏในแนวคิดหรือจิตใจ

Piaget. (1962, p 58) กล่าวว่า การคิด หมายถึง เป็นการกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยปัญญา การคิดของบุคคลเป็นกระบวนการภายใน 2 ลักษณะคือ เป็นกระบวนการปรับเข้ากับโครงสร้าง (Assimilation) โดยการจัดสิ่งเร้าหรือข้อความที่ได้รับให้เข้ากับประสบการณ์เดิมที่มีอยู่กับกระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง (Accomodation) โดยการปรับประสบการณ์เดิมให้เข้ากับข้อความจริงที่รับรู้ใหม่ บุคคลจะใช้ความคิดทั้งสองลักษณะนี้ร่วมกันหรือสลับกัน เพื่อปรับความคิดของตนให้เข้าใจสิ่งเร้ามากที่สุด ผลของการปรับเปลี่ยนความคิดดังกล่าวจะช่วยพัฒนาวิธีคิดอีกระดับหนึ่งที่สูงกว่า

Guilford (1967, p 93) ให้ทรรศนะว่า การคิด เป็นการค้นหาหลักการ (Abstraction) โดยแยกแยะคุณสมบัติของสิ่งต่าง ๆ หรือข้อความจริงที่ได้รับแล้วทำการวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุป อันเป็นหลักการของข้อความจริงนั้น ๆ รวมทั้งการนำหลักการดังกล่าวไปใช้ในสถานการณ์ที่แตกต่างไปจากเดิม (Generalization)

Jayaswal (1974, p 7) ได้ให้ความหมายว่า การคิดเป็นปฏิกิริยาทางจิตของมนุษย์ ซึ่งช่วยให้แต่ละคนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคม สิ่งแวดล้อม และช่วยให้แต่ละคนเกิดความพยายาม และสัมฤทธิ์ผลในจุดมุ่งหมายที่เขาต้องการ ดังนั้น การคิดจึงนำไปสู่การกระทำและการปรับตัวที่ดีขึ้นกว่าเก่า

วรรณ บัวเกิด (2537, หน้า 139) กล่าวว่า การคิด เป็นการรวบรวมเรื่องราวจนเป็นภาพทางจิต (Mental Image) ที่เรียกว่า มโนทัศน์ (Concept) เกิดจากประสบการณ์ประสมกับสิ่งแวดล้อมที่ทำให้ผู้รับสารรับรู้จากการกระทบที่เป็นข้อมูลทางผัสสะ (Sense data) สามารถแยกลักษณะเข้าสู่เกณฑ์สรุปของลักษณะเฉพาะของเรื่องหรือสิ่งนั้น ๆ ได้

ทองหล่อ วงษ์อินทร์ (2523, หน้า 120) กล่าวว่า การคิด หมายถึง กระบวนการสร้างสัญลักษณ์ หรือภาพให้ปรากฏในสมอง

จากความหมายดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การคิด คือ กระบวนการทางสมองในการสร้างสัญลักษณ์ หรือภาพให้ปรากฏในจิตใจ ก่อให้เกิดแนวปฏิบัติสำหรับพฤติกรรมทั้งภายใน ภายนอกใน การดำเนินชีวิต

1.3 ชนิดของการคิด

Jayaswal (อ้างในวัลลีย์ เริงเกษตรกรณ์. 2527, หน้า 11) ได้แบ่งการคิดเป็น 4 ประเภท จากการคิดแบบง่ายที่สุดไปจนถึงคิดอย่างซับซ้อน ดังนี้

1. การคิดรับรู้ (Perceptual Thinking) เป็นการคิดในระดับง่ายที่สุด เช่น เมื่อเด็กเห็นมารดาถือตะกร้าและเดินออกนอกบ้าน ก็โบกมือไปมาแทนการกล่าวลา การคิดแบบนี้ไม่ต้องใช้ภาษาหรือการสื่อสารใด ๆ ช่วย

2. การคิดจินตนาการ (Imagination Thinking) อาศัยประสบการณ์และสัญลักษณ์ที่มีอยู่ในอดีต กระบวนการนี้เราคิดถึงเรื่องในอนาคตได้ โดยใช้ความทรงจำในอดีตเป็นพื้นฐาน เช่น บิดาซื้อขนมกลับบ้านทุกวันหลังเลิกงาน เมื่อถึงเวลากลับบ้าน ลูกก็คิดถึงขนมที่บิดาซื้อมาทันที

3. การคิดเชิงมโนทัศน์ (Conceptual Thinking) เป็นกระบวนการคิดก่อนตัดสินใจ อาศัยการคิดวิเคราะห์ประสบการณ์ที่มีอยู่ในอดีตเป็นพื้นฐานในการโยงความคิดไปถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคต การเกิดมโนทัศน์ (Concept) ได้นั้นอาศัยการคิดแบบที่ 1 และแบบที่ 2 รวมกัน

4. การคิดเชิงตรรก (Logical Thinking) เป็นการคิดที่ซับซ้อนที่สุด เป็นการนำเอามโนทัศน์หลายๆ มโนทัศน์มาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ หรือคำตอบของปัญหาที่เกิดขึ้น

ตามหลักทางจิตวิทยาก็แบ่งความคิดออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ความคิดรวบยอด ความคิดหาเหตุผล และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งความคิดสร้างสรรค์นั้นเป็นความคิดที่สำคัญมาก เพราะเป็นความคิดที่ทำให้เกิดความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดสิ่งประดิษฐ์ แนวทางแก้ไขปัญหากฎเกณฑ์ใหม่ ๆ มากมาย จากความหมายของความคิดสร้างสรรค์ที่มีผู้กล่าวไว้หลายท่านแสดงว่าได้ให้ความสำคัญกับความคิดจินตนาการมาก ดังนี้

Osborn (อ้างใน อารีย์ พันธมณี. 2540, หน้า 5) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นจินตนาการประยุกต์ (Applied Imagination) คือ เป็นจินตนาการที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่ยากที่มนุษย์ประสบอยู่ ความคิดจินตนาการเป็นลักษณะสำคัญของความคิดสร้างสรรค์คือการนำไปสู่ผลผลิตที่แปลกใหม่และเป็นประโยชน์

Reilly และ Lewis. (1983) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ เป็นกระบวนการที่นำไปสู่ ผลงานจินตนาการที่มีความเป็นตัวของตัวเอง ไม่ซ้ำแบบใคร และขณะเดียวกันก็มีคุณค่าในตัว

อารี ริงลินันท์ (2527) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์คือ ความคิดจินตนาการ ประยุกต์ที่สามารถนำไปสู่สิ่งประดิษฐ์คิดค้นใหม่ ๆ ซึ่งเป็นความคิดในลักษณะที่คนอื่นคาดไม่ถึงหรือ มองข้าม เป็นความคิดหลากหลาย เป็นความคิดกว้างไกล เน้นทั้งปริมาณและคุณภาพ

พวงเล็ก อุตระ (2539, หน้า 17) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์คือ ความสามารถ ที่จะคิดสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ อาจจะคิดขึ้นใหม่ทั้งหมด หรือนำสิ่งที่มีอยู่เดิมมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จน เกิดสิ่งใหม่ขึ้นมา พื้นฐานที่จะทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ก็คือ จินตนาการ ต้องเกิดจินตนาการขึ้น ก่อนจึงสามารถคิดสร้างสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นได้

มณูญ ตนะวัฒนา (2539, หน้า 37) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นการทำงาน ในด้านความรู้ การใช้จินตนาการ และการประเมินผล

จากความหมายข้างต้น ความคิดสร้างสรรค์จึงเป็นผลงานของกระบวนการคิดใน ลักษณะที่เป็นประโยชน์ แปลกใหม่ อันอาจจะปรากฏในลักษณะของผลงานหรือพฤติกรรมก็ได้ โดยมีจินตนาการเป็นพื้นฐานสำคัญ นอกจากนั้นตามความเชื่อของ Parnes (อ้างใน อารี พันธุ์มณี. 2540, หน้า 26) ซึ่งเชื่อว่าความคิดสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นได้ขึ้นอยู่กับสิ่งต่อไปนี้ ได้แก่ ความรู้พื้นฐาน ของแต่ละคน (Individual's Knowledge) จินตนาการ (Imagination) และการพิจารณา (Judement)

Torrance (อ้างใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2539, หน้า 151) กล่าวถึงหลักใน การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้หลายประการ ประการหนึ่งก็คือ ส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้จินตนาการ ของตนเอง ยกย่องชมเชยผู้เรียนที่มีจินตนาการแปลกใหม่และมีคุณค่า

ประกาศรี สีนอำไพ (2531, หน้า 25) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่มีความคิด สร้างสรรค์ไว้ประการหนึ่งก็คือ มีจินตนาการ คิดสร้างเรื่อง มีประดิษฐ์การในงานสร้างสรรค์อย่างมี ขั้นตอนตามลำดับ

จากข้อความข้างต้นเห็นได้ว่า พื้นฐานสำคัญที่จะทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ขึ้นได้ คือจินตนาการ ผู้เรียนต้องมีจินตนาการก่อนจึงจะสามารถเรียนรู้หรือสร้างสิ่งใหม่ ๆ ได้ แม้ว่าจะมีการ กล่าวถึงจินตนาการกันมาก แต่ก็ไม่ได้ส่งเสริมให้เต็มทีอย่างต่อเนื่องเท่าที่ควร

1.4 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการคิด และการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิด

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีพัฒนาทางสติปัญญาของ Jerome Bruner (อ้างใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. 2540, หน้า 129) เชื่อว่า เด็กทุกระดับชั้นของการพัฒนาสามารถเรียนรู้เนื้อหาวิชาใดก็ได้ ถ้าจัดสอนให้เหมาะสมกับความสามารถของเด็ก การเรียนรู้ตามแนวคิดของ Bruner แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

1. การเรียนรู้โดยการกระทำ เป็นขั้นที่การเรียนรู้เกิดจากประสาทสัมผัส ดูตัวอย่าง และทำตามเป็นช่วงตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ขวบ
2. การเรียนรู้โดยการลองดูและจินตนาการ เป็นขั้นที่เด็กเรียนรู้โดยการมองเห็น และใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ เด็กในวัยนี้จะมีภาพแทนใจ
3. การเรียนรู้โดยการใช้สัญลักษณ์ เป็นขั้นที่เด็กสามารถเข้าใจ เรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรมต่าง ๆ ได้ เป็นขั้นที่สูงสุดของการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ เด็กสามารถคิดหาเหตุผล และในที่สุดจะเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมได้

1.5 ความหมายของจินตนาการ

มีผู้ให้ความหมายของจินตนาการไว้หลายแนวดังนี้

บุญยงค์ เกศเทศ (2525, หน้า 57) กล่าวว่า จินตนาการ (Imagination) คือ ความคิดของมนุษย์มี 2 ลักษณะคือ ความคิดคำนึงถึงประสบการณ์และความคิดที่สร้างจากสิ่งที่เคยพบเห็นมาในชีวิตแล้วใช้ความคิดคำนึงสร้างให้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น

อารี สุทธิพันธ์ (2538, หน้า 45) กล่าวว่า จินตนาการ เกิดจากการสังสมของการรับรู้ทั้งหมด จินตนาการเกิดได้ 2 ทางคือ เกิดจากการรับรู้จากวัตถุจริงและจากความคิดทางใจ

ดวงมน จิตรจำนงค์ (2536, หน้า 41) กล่าวว่า จินตนาการคือ ภาพที่ผู้ประพันธ์สร้างขึ้นในใจ

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2537, หน้า 54) กล่าวว่า จินตนาการ คือ การนึกเห็นสร้างมโนภาพขึ้น (Productive Imagination) เหมือนสิ่งที่ให้ความบันเทิงใจนั้นหรือสร้างมโนภาพขึ้นเอง (Creative Imagination)

มนูญ ตนะวัฒนา (2539, หน้า 35) กล่าวว่า จินตนาการคือ ความสามารถในการสร้างรูปจำลองบางสิ่งบางอย่าง ทำให้คนค้นพบสิ่งใหม่ๆ

กันยา สุวรรณแสง (2540, หน้า 123) กล่าวว่า จินตนาการเป็นการคิดชนิดหนึ่ง
ชัชวาล บุญปิ่น (2540, หน้า 10) กล่าวว่า จินตนาการคือ ระบบการสร้างภาพขึ้นใน
จิตใจมนุษย์

สุจิต เพียรชอบ (2540 ข, หน้า 155) ให้ความหมายว่า จินตนาการคือ อำนาจแห่งความคิดที่ลึกซึ้งกว้างไกล เป็นการวาดภาพทางจิต สร้างภาพใหม่ ความคิดใหม่ อันเป็นผลจากประสบการณ์แต่หนหลัง

อัญชลี ทองเอม (2541, หน้า 110) กล่าวว่า จินตนาการคือ การสร้างภาพขึ้นในใจของผู้เขียนและผู้อ่าน การสร้างภาพต้องประกอบด้วยถ้อยคำที่ชัดเจน เรียบง่าย ไพเราะ แม้สิ่งที่เป็นนามธรรมสัมผัสด้วยประสาททั้งห้าไม่ได้ ก็สามารถปรากฏเป็นภาพนึกในใจได้

จากความหมายที่ผู้รู้ได้ให้ไว้ดังกล่าวพอสรุปได้ว่า จินตนาการคือ การคิดลักษณะหนึ่งซึ่งเป็นการสร้างภาพในใจ เมื่อได้สัมผัสกับสิ่งเร้าทั้งภายนอกและภายใน

1.6 ประเภทของจินตนาการ

การแบ่งประเภทของจินตนาการที่น่าสนใจมี 2 แนว ดังนี้

1. การแบ่งจินตนาการตามลักษณะดังที่ I. A. Richard (อ้างใน ดวงมน จิตรจำนงค์. 2536, หน้า 41) ได้แบ่งไว้ดังนี้

จินตนาการประเภทแคบตายตัว (Fancy) เป็นจินตนาการง่าย ๆ และสำเร็จรูป ประกอบด้วยประสบการณ์อันจำกัด เฉพาะเจาะจง และอารมณ์สะเทือนใจที่ตายตัว เกิดจากแรงอารมณ์ที่คล้อยตามกัน ซึ่งมักแสดงออกทางภาษาโดยการใช้อุปมาอุปไมยอย่างตรงไปตรงมา เข้าใจง่าย สะดุดตาเห็นได้ทันที ความหมายแน่นอน และไม่ลุ่มลึกซับซ้อน

จินตนาการประเภทลึกซึ้งกว้างขวาง (Imagination) ประกอบด้วยแรงกระทบอารมณ์หลากหลายและขัดแย้งกันได้อย่างประสานกลมกลืน จินตนาการประเภทนี้มีคุณค่ามาก

2. การแบ่งจินตนาการตามหลักจิตวิทยา แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

2.1 จินตนาการในทางเสริมสร้าง ได้แก่ จินตนาการในทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ซึ่งได้แบ่งเป็นชั้น ๆ ดังนี้

จินตนาการผลิตซ้ำ ได้แก่ การระลึกถึงเรื่องราวเดิมที่เราเคยมีประสบการณ์มาแล้ว จิตนึกเห็นสิ่งที่เคยได้สัมผัสมาแล้ว แต่จินตนาการที่เกิดขึ้นไม่จำเป็นต้องเหมือนเก่าทุกครั้งไป

จินตนาการโครงสร้าง ได้แก่ การสร้างจินตนาการขึ้นมา หรือจิตวาดภาพขึ้นมา จากคำบอกเล่าของคนอื่น จินตนาการชนิดนี้ไม่ใช่ผลที่เกิดจากประสบการณ์เก่า แต่ที่ระลึกภาพขึ้นมาได้โดยไม่ต้องประสบกับสิ่งที่ได้รับฟังเลย

จินตนาการสร้างสรรค์คือ การที่จิตนึกคิดสร้างภาพใหม่ ๆ ขึ้น โดยภาพนั้นไม่เคยพบเห็นมาก่อนได้แก่ การสร้างจินตนาการขึ้นใหม่ตามความรู้สึกรหรือความต้องการของเรา ถ้าสร้างจินตนาการมาเพื่อแก้ปัญหา ผลที่เกิดก็คือ ผลงานของการคิดสร้างสรรค์อันได้แก่ ผลสำเร็จใหม่ ๆ ในทางศิลปะหรือทางวิทยาศาสตร์ แต่ถ้าสร้างจินตนาการขึ้นในลักษณะที่เลื่อนลอย ไม่อาศัยข้อเท็จจริงเป็นพื้นฐาน ผลที่เกิดขึ้นก็คือ การฝันกลางวัน ซึ่งอาจทำให้เกิดความสุขได้ชั่วขณะหนึ่ง

2.2 จินตนาการในทางทำลาย ได้แก่ การใช้ความคิดในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันหรือปัญหาที่อาจมีขึ้นในอนาคตด้วยวิธีการหรือลักษณะที่จะนำผลร้ายมาสู่ตนเองและสังคม แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

จินตนาการที่เป็นภัยต่อสังคม ได้แก่ การแก้ปัญหาบางอย่างของบุคคล โดยเป็นไปในทางที่สังคมเดือดร้อน เช่น การวางแผนเพื่อก่ออาชญากรรม การพูดปดเพื่อทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เป็นต้น

จินตนาการที่เป็นภัยต่อตนเอง ได้แก่ การฝันกลางวันในขั้นที่ร้ายแรง (Destructive Daydream) ซึ่งเป็นขั้นของการคิดฟุ้งซ่านไปว่า ตนเป็นผู้ยิ่งใหญ่ต้องมีคนมานับถือน เป็นต้น

จินตนาการมีทั้งประโยชน์และโทษ จินตนาการที่เป็นประโยชน์ต้องเป็นจินตนาการในทางเสริมสร้างซึ่งก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในทางวิชาการและศิลปะต่าง ๆ เป็นอันมาก Istlyn นักวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียงของโลกได้กล่าวไว้ว่า “จินตนาการสำคัญกว่าความรู้” จินตนาการในทางเสริมสร้างก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้คือ

1. ทำให้คนเป็นสุข เกิดจากการฝันกลางวันแต่พอควร จะช่วยลดหย่อนความตึงเครียดทางอารมณ์ได้
2. ทำให้คนซาบซึ้งในสุนทรียภาพ ความซาบซึ้งในของสวยงามมักเกิดจากจินตนาการ เพราะจินตนาการช่วยแปลความหมายของมวลประสบการณ์บางอย่างให้เด่นชัดขึ้น ช่วยในการเรียนรู้วิชาต่าง ๆ เช่น ช่วยให้เกิดความเข้าใจในสิ่งที่สลับซับซ้อน ตลอดจนความรู้สึกซาบซึ้งในความประณีตของวรรณกรรมและสิ่งงดงามอื่น ๆ
3. ทำให้คาดคะเนหรือการวางแผนการได้ดีขึ้น การใช้จินตนาการช่วยในการวางแผนงานได้มากโดยไม่ต้องใช้ของจริงมาประกอบ จินตนาการช่วยในการวางโครงการของงานทั้งปัจจุบันและอนาคต ช่วยในการคิดกำหนดการต่าง ๆ ได้ว่า จะต้องทำอย่างไร เตรียมอะไร
4. ทำให้เกิดการคิดสร้างสรรค์ได้สะดวกขึ้น การคิดสร้างสรรค์นั้นต้องอาศัยจินตนาการช่วยเป็นอันมาก ผลสำเร็จทางวิทยาศาสตร์และศิลปะนั้นต้องอาศัยจินตนาการเป็นรากฐานในการคิดเป็นส่วนใหญ่
5. ช่วยในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน และปัญหาที่อาจมีขึ้นได้ในอนาคต

จินตนาการมีประโยชน์ต่อการศึกษา การสอนบางวิชาไม่อาจนำของจริงมาแสดงได้ ผู้ศึกษาต้องใช้ความคิดคำนึงหรือจินตนาการ เช่น วิชาที่กล่าวถึงนามธรรม อย่างความรัก ความซื่อสัตย์ ไม่อาจนำมาให้เห็นได้นักเรียนต้องใช้ความคิดคำนึงให้เกิดภาพตามคำบอกเล่าเท่านั้น ทั้งนี้ Thronldike (อ้างใน กัญญา สุวรรณแสง. 2540, หน้า 176) แนะนำว่า การสอนให้เกิดมโนภาพทำได้เป็น 3 ชั้น คือ การวิเคราะห์สิ่งละอันพันละน้อย การแปรสิ่งที่ไม่ต้องกัน การเทียบเคียง

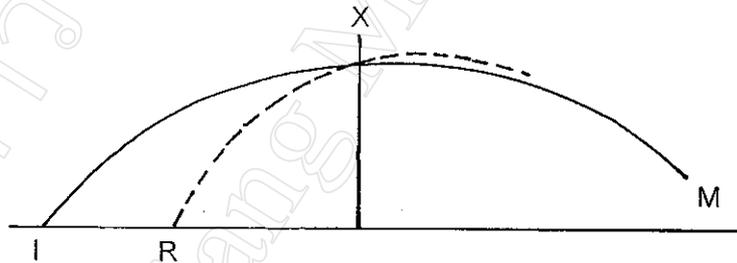
โทษของจินตนาการ เกิดจากจินตนาการในทางทำลาย ซึ่งเป็นผลร้ายแก่ตนเองและสังคม การฝันกลางวันที่มากเกินไปทำให้คนลืมสภาพความเป็นจริงของตน จนไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่แท้จริงของตนได้ จินตนาการที่ฟุ้งซ่านก็จะเป็นโทษ

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่า จินตนาการมีทั้งคุณและโทษ การส่งเสริมจินตนาการในแนวทางที่ถูกต้องจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับนักเรียน

1.7 พัฒนาการทางจินตนาการหรือความคิดคำนึง

พัฒนาการทางจินตนาการมีผู้ศึกษาไว้ โดยศึกษาจากเด็กก่อนวัยเรียน ซึ่งได้จากการซักถาม ตอบคำถาม การบรรยายความรู้สึกจากภาพ การเล่น และการวาดภาพของเด็ก มีรายละเอียดดังนี้

Ribot (อ้างใน กรมวิชาการ. 2535, หน้า 16) เป็นผู้ศึกษาค้นคว้าและใช้คำว่า จินตนาการ แทนหรือหมายถึง ความคิดสร้างสรรค์ พร้อมทั้งแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการและความแตกต่างระหว่างจินตนาการและเหตุผลของเด็กทั่ว ๆ ไป ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิ 1 แสดงพัฒนาการของจินตนาการ

จากหนังสือ Guiding Creative Talent โดย E.P. Torrance. 1962

เส้น IM แทนพัฒนาการทางจินตนาการตลอดวัยเด็กและวัยหนุ่มสาว

เส้น R แทนเหตุผล ซึ่งเริ่มเจริญและพัฒนาช้ากว่าจินตนาการ

เส้น X เป็นจุดที่จินตนาการและเหตุผลมาอยู่ระดับเดียวกัน แต่ทิศทางตรงกันข้าม

หลังจากนั้นเหตุผลก็สูงกว่าและจินตนาการก็ลดลงหรือไม่สามารถคิดอะไรใหม่ขึ้นมาได้อีกในคนทั่วไป หลังจากเลยวัยหนุ่มสาวไปแล้ว

ขั้นพัฒนาการความคิดจินตนาการ

Macmillan (อ้างใน อารี พันธมณี. 2540, หน้า 47) ได้แบ่งพัฒนาการทางจินตนาการของเด็กออกเป็น 3 ขั้นคือ

ขั้นที่ 1 เป็นขั้นที่เด็กเล็ก ๆ มีความรู้สึกเกี่ยวกับความสวยงาม ซึ่งจะเป็นทางนำไปสู่ความจริง Macmillan กล่าวว่า “เมืองที่สร้างด้วยทองคำ มีประตูทำด้วยไข่มุก มีน้ำพุใสดั่งแก้ว เจียรระโน มีห้องฟ้าสดใส ไม่เคยมีความมืดครึ้มเลย” เป็นเรื่องที่เด็กเชื่อว่าเป็นความจริง

ขั้นที่ 2 เป็นระยะที่เด็กเริ่มเข้าใจถึงความจริง เด็กจึงเริ่มมีคำถามถึงสาเหตุและผลด้วยการถามว่า “ทำไมถนนตั้งหลายสายจึงไม่เป็นทองคำ” “ทำไมน้ำพุมากมายจึงขุ่นมัว” “ทำไมห้องฟ้าบางแห่งจึง มีดมมอยู่ตลอดเวลา”

ขั้นที่ 3 เด็กเริ่มเข้าใจคิดที่ละน้อย ๆ ในสิ่งที่เด็กพบเห็นในโลกของความเป็นจริง

จากข้อความข้างต้นเห็นได้ว่า ทุกคนมีจินตนาการอยู่แล้วและพัฒนามาเป็นลำดับ จนเมื่อได้เรียนรู้ข้อเท็จจริงเพิ่มมากขึ้น จินตนาการก็ลดลงไป ยิ่งมุ่งเน้นข้อเท็จจริงมากขึ้นเท่าใด จินตนาการก็จะถูกปิดกั้นมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งอาจจะส่งผลต่อความคิดสร้างสรรค์และทักษะการเขียนด้วย

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเขียน

2.1 ความสำคัญของการเขียน

สนิท ตั้งทวี (2538, หน้า 118) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเขียนไว้ พอสรุปได้ดังนี้

1. การเขียนเป็นการสื่อสารของมนุษย์ทั้งเรื่องในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต
2. การเขียนเป็นเครื่องถ่ายทอดความรู้ และสติปัญญาของมนุษย์
3. การเขียนสามารถสร้างความสามัคคีในมนุษยชาติ
4. การเขียนเป็นเครื่องระบายออกทางอารมณ์ของมนุษย์
5. การเขียนสามารถทำให้มนุษย์ประสบความสำเร็จในชีวิต เช่น การเล่าเรียนหรืออาชีพ เป็นต้น

6. การเขียนเป็นเครื่องมือสำคัญในการวัดความเจริญหรืออารยธรรมของมนุษย์

7. การเขียนเป็นเครื่องมือที่ใช้สนองความปรารถนาของมนุษย์ เช่น ความรัก เป็นต้น

8. การเขียนเป็นสื่อที่ช่วยกระจายความรู้ความคิดให้กว้างขวางและรวดเร็ว

9. การเขียนเป็นสื่อกลางที่ให้ความรู้ ความคิด และความเพลิดเพลินแก่ทุกคนทุกวัย
การเขียนเป็นการบันทึกทางสังคม ที่ให้คุณประโยชน์แก่คนรุ่นปัจจุบันและอนาคต

2.2 ความหมายของการเขียน

การเขียนเป็นการสื่อสารที่อาศัยตัวอักษรเป็นสื่อ เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด จินตนาการ การเขียนจึงเป็นการแสดงถึงสติปัญญาของมนุษย์ ดังความหมายของการเขียนซึ่งมีผู้ให้ไว้ ดังนี้

สนิท สัตโยภาส (2538, หน้า 172) กล่าวว่า การเขียน หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึกออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจตามที่ตนต้องการ

อัจฉรา ชิวพันธ์ (2538, หน้า 74) กล่าวว่า การเขียนเป็นทักษะที่สามารถถ่ายทอด ความคิด ความรู้สึก ความเข้าใจโดยใช้ตัวอักษรเป็นสื่อ

นพดล จันทรพิชญ (2539, หน้า 91) ให้ความหมายการเขียนไว้ว่า การเขียนคือ การแสดงออกในการสื่อสาร โดยอาศัยภาษาตัวอักษรเป็นสื่อ เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดและความต้องการให้ผู้อื่นทราบ

ดวงใจ ไทยอุบุญ และกวิสรา รัตนากร (2540, หน้า 74) กล่าวว่า การเขียนคือ การสื่อความหมายโดยใช้ตัวอักษรเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร เพื่อให้ผู้อ่านทราบความคิดและความรู้สึก

เปลื้อง ณ นคร (2540, หน้า 9) ให้ความหมายว่า การเขียนคือ การแสดงความคิด ความรู้สึก ความรู้ในใจออกมาให้ผู้อื่นรู้

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า การเขียน หมายถึงการแสดงออกของความรู้ ความคิด สติปัญญา อารมณ์ความรู้สึก และประสบการณ์ของผู้เขียนโดยใช้ภาษาอักษรเป็นสื่อ เพื่อให้ผู้อื่นรับรู้ เข้าใจ หรือมีอารมณ์ร่วมด้วย

2.3 จุดประสงค์ของการเขียน

การเขียนเป็นทักษะทางภาษาที่ประกอบด้วยทักษะอื่น ๆ หลายประการ ทั้งนี้การที่จะใช้ทักษะประกอบใด ๆ มากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของการเขียนเป็นสำคัญ ดังที่บุญยงค์ เกศเทศ (2539, หน้า 118) กล่าวไว้พอสรุปได้ดังนี้

1. เพื่ออธิบาย เป็นการเขียนให้ทราบรายละเอียดมีขั้นตอน
2. เพื่อเล่าเรื่อง เช่น เล่าเหตุการณ์ เล่าประวัติ เป็นต้น
3. เพื่อโฆษณาจูงใจ เช่น โฆษณาสินค้าต่าง ๆ เป็นต้น
4. เพื่อปลุกใจ เช่น เพลง นิยาย เรื่องสั้น บทความ บทละคร เป็นต้น
5. เพื่อสร้างจินตนาการ เช่น บทร้อยกรอง นิยาย เรื่องสั้น บทละคร เป็นต้น
6. เพื่อล้อเลียน เสียดสี เช่น เรื่องตลกแฉ่งแฉัด การตำหนิอย่างนุ่มนวลมีอารมณ์ขัน อาจเขียนด้วยภาพ ด้วยถ้อยคำ หรือทั้งภาพและถ้อยคำ เป็นต้น
7. เพื่อแสดงความคิดเห็นหรือแนะนำ เช่น บทความแสดงความคิดเห็น เป็นต้น
8. เพื่อวิเคราะห์ เช่น วิเคราะห์ข่าว เป็นต้น
9. เพื่อวิจารณ์ เช่น วิจารณ์หนังสือ เป็นต้น
10. เพื่อประกาศ แจ้งความ เชิญชวน
11. เพื่อเฉพาะกิจ เช่น เขียนโทรเลข

2.4 องค์ประกอบของงานเขียนและลักษณะของงานเขียนที่ดี

การเขียนที่สามารถสื่อสารได้ตามจุดประสงค์ต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญหลายประการ ดังที่ อัญชลี ทองแถม (2541, หน้า 48) กล่าวไว้ดังนี้

1. ความคิด เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการเขียน ก่อนเขียนต้องคิดให้ตรงจุดแล้วจัดระเบียบความคิดให้ดี จึงวางโครงเรื่องซึ่งมีหลักดังนี้

1.1 ประมวลความคิด หมายถึง รวบรวมความคิด ความรู้ ประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องที่จะเขียน

1.2 เลือกสรรความคิด หมายถึงพิจารณาว่า ประเด็นใดสำคัญหรือไม่สำคัญ

1.3 จัดลำดับความคิด มีหลายแบบ ดังนี้

เรียงลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย หรือจากสำคัญน้อยไปหาสำคัญมาก
 ลำดับตามเหตุผล เรียงจากเหตุไปหาผล หรือจากผลไปหาเหตุ
 ลำดับตามเวลาหรือเหตุการณ์ อาจเรียงจากอดีตมาหาปัจจุบัน หรือจากปัจจุบัน
 ไปหาอดีตก็ได้

ลำดับจากส่วนรวมไปหาส่วนย่อย หรือจากส่วนย่อยไปหาส่วนรวม
 ลำดับตามทิศทางหรือสถานที่

2. การถ่ายทอดความคิด หมายถึง การแสดงออกทางความคิดเป็นตัวอักษร ต้องกล้า
 แสดงออก มีความคิดดี สามารถถ่ายทอดได้ดี

3. การใช้ภาษาที่เหมาะสม สำคัญมากเพราะจะนำไปสู่ความเข้าใจ ความซาบซึ้ง
 ความเชื่อถือ หรือการคล้อยตามได้

การเขียนนั้นในแต่ละย่อหน้าต้องมีเนื้อหาที่เป็นเรื่องเดียวกัน มีเหตุผลต่อเนื่องกัน และมี
 เนื้อหาสมบูรณ์ คือมีความเป็นเอกภาพ สัมพันธภาพ และสารัตถภาพนั่นเอง นอกจากองค์ประกอบ
 ของงานเขียนดังกล่าวมาแล้ว ผู้เขียนยังต้องคำนึงถึงลักษณะของงานเขียนที่ดีด้วย เพื่อให้งานเขียน
 นั้น ๆ มีคุณค่าสำหรับผู้อ่าน

ลักษณะของงานเขียนที่ดี

ไพโรจน์ บุญประกอบ (2539, หน้า 20) ได้กล่าวว่า ลักษณะของงานเขียนที่ดีไว้ดังนี้

1. มีจุดมุ่งหมายในการเขียนชัดเจน
2. มีขอบเขตของเรื่องที่แน่นอน เด่นชัด
3. เลือกรูปแบบการเขียนที่เหมาะสมกับจุดมุ่งหมาย และเนื้อหา
4. เนื้อหาต้องเกิดจากความคิดพิจารณาให้ถี่ถ้วน เนื้อหาดี รายละเอียดชัดเจน

5. มีการใช้จินตนาการที่เหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหา
6. ใช้ภาษาถูกต้อง เหมาะสม
7. มีความกระชับรัดกุม เป็นเหตุเป็นผลกัน
8. ทำให้ผู้อ่านประทับใจหรือเกิดความรู้สึกและมีอารมณ์ร่วม

นอกจากนั้น การเขียนที่ดีควรมีลักษณะที่สร้างสรรค์ ซึ่งอวยพร พานิช และคณะ (2539, หน้า 192) กล่าวว่าควรมีลักษณะดังนี้

1. มีจินตนาการ ผู้เขียนต้องใช้จินตนาการหรือความคิดคำนึง เขียนให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการคล้ายตามผู้เขียน

2. สำนวนภาษาดี ต้องเลือกเฟ้นถ้อยคำมาเรียบเรียงให้ไพเราะสละสลวยและมีความหมายตามที่ผู้เขียนต้องการ

3. มีคุณค่าทางด้านจิตใจและสติปัญญา ผู้อ่านอ่านแล้วมีความคิดความรู้สึกที่จรรโลงใจ มองโลกในแง่ดี

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า การเขียนนั้น เป็นวิธีการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดวิธีหนึ่ง ซึ่งส่วนสำคัญของการเขียนก็คือ ความคิดและการใช้ภาษา โดยเฉพาะการใช้คำที่สามารถสื่อความคิดได้อย่างชัดเจน ดังนั้นผู้เขียนจึงต้องคำนึงถึงหลักการใช้คำและรู้จักเลือกคำมาใช้ให้เหมาะสมมากที่สุด

2.5 หลักการใช้คำในการเขียนและการเลือกใช้คำ

หลักการใช้คำในการเขียนมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้งานเขียนนั้นมีคุณค่ามากขึ้น เสาวนีย์ สิกขานันท์ (2540, หน้า 20) กล่าวถึง หลักในการใช้คำโดยทั่วไปพอสรุปได้ดังนี้

1. ใช้คำให้ถูกต้องตามตำแหน่งหน้าที่ เช่น คำนาม สรรพนาม ใช้ทำหน้าที่เป็นประธานหรือเป็นกรรม เป็นต้น
2. เียงลำดับคำหรือพยางค์ให้ถูกต้อง ถ้าเรียงสลับที่กันความหมายอาจจะเปลี่ยนไปได้ เช่น นูหนวกกับหนวกนู เป็นต้น

3. รู้จักเลือกใช้คำให้เหมาะสมกับกาละ เทศะ และบุคคล
4. เลือกใช้คำระดับเดียวกัน เช่น ลูกกับพ่อ บิดากับบุตร เป็นต้น
5. อย่าใช้คำที่ตายแล้ว เช่น อำแดง เป็นต้น
6. ไม่ควรใช้คำภาษาต่างประเทศโดยไม่จำเป็น
7. ใช้คำให้ตรงความหมาย คำบางคำมีความหมายแฝง ถ้าใช้ผิด ความหมายจะผิดไป
8. อย่าใช้คำฟุ่มเฟือยหรือคำซ้ำซ้อน
9. ควรหลีกเลี่ยงคำที่ให้ความรู้สึกไม่ดีต่อผู้อื่น คำที่มีความหมายคล้ายกันอาจจะทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกไม่เหมือนกัน

10. ไม่ควรใช้คำซ้ำซากเกินไป ควรใช้คำที่มีความหมายเดียวกันแทน นอกจากหลักในการใช้คำแล้ว ผู้เขียนยังต้องคำนึงถึงการเลือกคำมาใช้ให้ตรงความหมาย กะทัดรัด เรียบง่าย ไพเราะ และสละสลวยงดงาม ซึ่งจะสร้างภาพและความรู้สึกให้แก่ผู้อ่านดังที่ ฆะอบ โปษกฤษณะ (2538, หน้า 58) กล่าวถึงการเลือกใช้คำไว้ดังนี้

1. ลักษณะของคำ แบ่งได้ 2 ลักษณะคือ รูปธรรมและนามธรรม
  - รูปธรรม คือ คำที่กล่าวแล้วเห็นรูป ได้แก่
    - คำแสดงภาพ (Picture Word) คือคำที่กล่าวแล้วเห็นภาพ เช่น สีแดง สามเหลี่ยม เป็นต้น
    - คำแสดงอาการ (Action Word) คือคำที่แสดงให้เห็นอาการเคลื่อนไหว ได้แก่คำกริยาและคำวิเศษณ์บอกอาการ เช่น เดิน เร็ว ช้า เป็นต้น
    - นามธรรม คือ คำที่กล่าวแล้วทำให้เกิดความรู้สึก เช่น เสียใจ ชั่ว ดี เป็นต้น ผู้เขียนต้องรู้จักเลือกคำให้เหมาะสมว่าจะให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกอย่างไร การเขียนให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกนั้นยากมากเพราะเป็นนามธรรมมองไม่เห็นภาพ

2. ความหมาย แบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ
  - ความหมายปรนัย คือ คำที่มีความหมายตรง
  - ความหมายอัตนัย คือ คำที่มีความหมายขึ้นอยู่กับผู้ใช้แต่ละคน

3. ระดับของคำหรือศักดิ์ของคำ คำจะแสดงศักดิ์ของคำอยู่ในตัว ภาษาไทยมีคำที่มีความหมายเดียวกันหลายคำ แต่มีที่ใช้ต่างกัน ซึ่งต้องคำนึงถึง บุคคล รูปของภาษาได้แก่ ภาษาเขียน ภาษาพูด ภาษาประพันธ์ซึ่งต้องเลือกใช้คำให้ถูก และต้องคำนึงถึงสถานะ สถานที่ รวมทั้งโอกาสด้วย จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า การเขียนนั้น เป็นวิธีการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด วิธีหนึ่ง ซึ่งมีความคิดและการใช้ภาษาเป็นส่วนสำคัญ การเลือกสรรภาษาที่สื่อความรู้สึกนึกคิดและถ่ายทอดจินตนาการได้ดีก็จะทำให้ผู้อ่านรู้สึกประทับใจในงานเขียนนั้น ๆ

2.6 การใช้ภาษาแสดงจินตนาการ

นักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งมีอายุ 9-13 ปี จะมีพัฒนาการทางภาษาอยู่ในขั้นที่ 4 และขั้นที่ 5 ตามที่ Bush และ Huebner (อ้างใน ณรงค์ มั่นเศรษฐวิทย์. 2540, หน้า 10) ได้กล่าวไว้พอสรุปได้ดังนี้

พัฒนาการทางภาษาจะกว้างขึ้นและเป็นไปในด้านจินตนาการ มีการใช้ศัพท์เฉพาะในหมู่ของตน ชอบใช้ภาษาสแลง วัยนี้จะเป็นวัยที่มีความสามารถในการใช้ภาษา แปลความหมายของภาษาได้ดี แปลสัญลักษณ์ของภาษาได้ลึกซึ้ง แสดงความคิดเห็นในด้านที่เกี่ยวข้องกับนามธรรม ชอบแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ โดยเฉพาะจากสื่อมวลชน ภาษาของวัยนี้จะพัฒนาไปมาก เด็กจะมีจินตนาการตามความคิดและประสบการณ์ทางภาษาที่มีอยู่เป็นพื้นฐาน สำหรับการใช้ถ้อยคำขึ้นอยู่กับพื้นฐานประสบการณ์ทางการเขียน สภาพแวดล้อมทางสังคมและครอบครัว การใช้ภาษามักจะขึ้นอยู่กับความรู้ ความสนใจ มีการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น สิ่งที่ควรแนะนำคือ การใช้ภาษาให้ถูกต้อง เหมาะสมกับวัย และโอกาส

สรุปว่าถ้าสมรรถภาพในการใช้ภาษาขาดประสิทธิภาพสมรรถภาพในการคิดก็จะขาดประสิทธิภาพไปด้วย ภาษาแสดงความคิดอ่านของมนุษย์ การใช้ภาษาอย่างมีประสิทธิภาพเป็นสิ่งสำคัญในการสื่อสารของมนุษย์ ผู้เขียนแม้จะรู้เทคนิคการเขียนและการอ่าน แต่ถ้าไม่มีความสามารถในการใช้ภาษาถ่ายทอดความรู้สึก ความคิด จินตนาการออกมาเป็นภาษาที่ถูกต้อง สละสลวย ชัดเจนแล้ว ผลงานเขียนนั้นก็หมดค่าอย่างน่าเสียดาย

ภาษาและจินตนาการนั้นเป็นสิ่งสำคัญในการเขียน ยิ่งการเขียนที่ต้องการให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งประทับใจด้วยแล้ว การใช้ภาษาที่ดีก็ยิ่งจำเป็นมากขึ้น ภาพพจน์ เป็นกลวิธีการใช้ภาษาที่แยบคายอย่างหนึ่ง ที่เกิดจากการเลือกเฟ้นถ้อยคำมาใช้ในงานเขียนต่างๆ เพื่อสร้างอรรถรส อันเป็นรสแห่งการใช้ถ้อยคำที่ทำให้เกิดความซาบซึ้ง กินความลึก สามารถทำสิ่งที่เข้าใจยากให้เข้าใจง่าย ทำให้สิ่งที่สัมผัสไม่ได้สามารถสัมผัสได้หรือทำให้กินใจชวนคิด ชวนจำ และทำให้เกิดจินตนาการแก่ผู้อ่านและผู้เขียน ซึ่งมีหลายลักษณะ ดังที่ ฝะอบ โปษกฤษณะ (2538, หน้า 76) สุจริต เพียรชอบ (2540 ก, หน้า 88) และธัญชลี ทองเอน (2541, หน้า 113) กล่าวไว้พอสรุปได้ดังนี้

1. อุปมา (Simile) หรือการใช้ความเปรียบคือ การเปรียบเทียบความเหมือนระหว่างสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยอาจเปรียบเทียบกับสิ่งที่คนรู้จักคุ้นเคยมาก่อน การเปรียบเทียบจะทำให้ความหมายชัดเจน ยิ่งถ้าใช้สำนวนโวหารก็จะเห็นภาพเด่นชัดยิ่งขึ้น อุปมามีคำเชื่อม เช่น ราว เหมือน ดุจ ปานเพียง เป็นต้น

2. อุปลักษณะ (Metaphor) หรือการเปรียบเทียบโดยนัย ไม่ได้เปรียบเทียบโดยตรงต้องเข้าใจเอาเอง เพราะเกิดจากความรู้สึกที่แรงกว่าอุปมา

3. สาทกหรือทำความ (Allusion) คือ การเปรียบเทียบโดยการนำชื่อคน ตัวละคร สถานที่ หรือเหตุการณ์ที่รู้จักกันดีมาอ้าง ทำให้เข้าใจได้รวดเร็วและลึกซึ้ง

4. สัญลักษณ์ (Symbol) คือ การกำหนดใช้สิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ความหมายโยงใยถึงอีกสิ่งหนึ่งหรืออาจเป็นความหมายอีกระดับหนึ่ง ผู้อ่านต้องมีความรู้และประสบการณ์ สัญลักษณ์แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ดังนี้

4.1 สัญลักษณ์ที่เป็นความหมายทั่วไปเป็นที่เข้าใจกันดี เช่น สีดำหมายถึงถึงความเศร้าโศก ความตาย เป็นต้น

4.2 สัญลักษณ์ที่เป็นของส่วนตัว เป็นสัญลักษณ์ที่ผู้เขียนอาจใช้เลียนแบบหรือใช้แนวเทียบจากสัญลักษณ์ทั่วไปมาสร้างเป็นแบบเฉพาะของตน ผู้อ่านต้องตีความตามความเข้าใจเพราะการใช้สัญลักษณ์ส่วนตัว จะช่วยให้เห็นวัตถุประสงค์ในการนำเสนอความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนได้เป็นอย่างดี เช่น “ดอกไม้” ในความหมายของจิระนันท์ พิตรปรีชา หมายถึง เขาวงกตที่บริสุทธิ์และรัก

ความยุติธรรม เป็นต้น การใช้สัญลักษณ์ในการเขียนส่วนตัว เปิดโอกาสให้ผู้อ่านตีความได้อย่างเสรี แต่ต้องอาศัยประสบการณ์ที่ดีและผู้เขียนก็ต้องศึกษาและทำความเข้าใจในเนื้อหาของคำให้ต้องแท้ก่อนนำมาใช้

5. อธิพจน์หรือการกล่าวเกินจริง (Hyperbole) คือ การกล่าวเกินจริงทำให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้ง คล้อยตามไปด้วย เช่น น้ำตาท่วมโลก น้ำตาเป็นสายเลือด เป็นต้น

6. บุคลาธิษฐาน (Personification) คือ ภาพพจน์ที่กล่าวถึงสิ่งที่ไม่มีชีวิต ไม่มีวิญญาณให้เสมือนเป็นสิ่งมีชีวิต มีวิญญาณ ทำให้น่าสนใจเห็นภาพได้ชัดเจน เช่น ทะเลครวญ ฟ่ำรำไห่ เป็นต้น

7. ปฏิพจน์หรืออรรถวิภาษ (Paradox) คือ การนำถ้อยคำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือขัดแย้งกันมาใช้อย่างกลมกลืน คล้องจอง ทำให้ความหมายกินใจ ลึกซึ้ง ได้อรรถรสและเห็นความงาม มีผลทางอารมณ์เป็นอย่างยิ่ง เช่น น้ำผึ้งขม ไฟหนาว ประตูที่ปิดตาย เป็นต้น

8. สัทพจน์ (Onomatopocia) หมายถึง ภาพที่เกิดจากการเลียนเสียงธรรมชาติทำให้สร้างอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านให้เหมือนจริง ผู้อ่านเหมือนได้ยินเสียงนั้นด้วย เช่น เลียนเสียงดนตรี เสียงจากธรรมชาติ เป็นต้นว่า เสียงน้ำ เสียงลม เสียงนก เสียงเสียดสีของต้นไม้หรือเลียนลักษณะอาการของสัตว์ต่าง ๆ เป็นต้น

9. การใช้ถ้อยคำที่มีการเล่นเสียง เล่นจังหวะ (Alliteration) การเล่นเสียงของคำทำให้เกิดอารมณ์ได้ง่าย

10. นามนัยหรือการตั้งสมญา (Metonymy) หรือการโยงความคิดจากสิ่งหนึ่งไปสู่อีกสิ่งหนึ่ง ส่วนใหญ่จะเข้าใจกันโดยทั่วไป เช่น เงินยอมพูดได้ ปากกาคมกว่าดาบ เป็นต้น

11. การเล่นคำ (Puns on Word) คือ การใช้คำคำเดียวกันในความหมายต่างกัน เช่น เขาไม่เหมือนใครและไม่มีใครเหมือน เป็นต้น

12. อนุนามนัย (Synecdoche) หมายถึง การนำส่วนน้อยหรือส่วนย่อยที่เด่นชัดมากล่าวถึงส่วนทั้งหมด เช่น เมืองมะขามหวาน หมายถึงจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นต้น

13. การลดความหมายของคำหรือใช้คำให้เบาลง (Euphonism) คือ การใช้ถ้อยคำอื่นที่หลีกเลี่ยงคำที่มีความหมายรุนแรงหรือกระทบกระเทือนใจได้ เป็นการเลี่ยงน้ำใจให้สดชื่น เช่น สตรีสูงอายุ ใช้แทน หญิงแก่ เป็นต้น

14. การใช้ประโยคคำถาม (Interrogation) คือ การใช้ถ้อยคำที่มีลักษณะเป็นคำถามทำให้เกิดความคิด เช่น ฉะนั้นหรือได้ชื่อว่าเป็นกบฏ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การใช้คำที่เลือกสรรได้ถูกต้อง เหมาะสมและรู้จักกลวิธีการใช้ให้ถูกที่ ถูกจังหวะแล้วจะทำให้เกิดภาพตรงกับความคิด และสามารถทำให้ภาพนั้นไปปรากฏแก่ผู้อ่านได้ตรงกับที่ผู้เขียนต้องการ

การประเมินผลความสามารถในการใช้ภาษา

การประเมินผลความสามารถในการใช้ภาษานั้น สามารถประเมินได้จากผลงานเขียนซึ่งมีผู้เสนอแนะแนวทางในการประเมินไว้ดังนี้

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (2518, หน้า 12) แบ่งคะแนนการตรวจผลงานเขียนไว้ดังนี้
เนื้อเรื่องร้อยละ 40 การใช้ภาษาร้อยละ 40 รูปแบบร้อยละ 10 กลไกประกอบการเขียนร้อยละ 10 โดยเสนอข้อควรพิจารณาในการตรวจงานเขียนพอสรุปได้ดังนี้

1. เนื้อเรื่อง คำนึงถึงแนวคิด การจัดลำดับความคิด การขยายความคิด
2. การใช้ภาษา พิจารณาการใช้คำ ความหมาย การผูกประโยค การสร้างย่อหน้าที่สมบูรณ์
3. รูปแบบ ใช้การพิจารณาว่าถูกต้องตามรูปแบบของการเขียนแต่ละชนิด เช่น บทความเรื่องสั้น คำประพันธ์ เป็นต้น
4. กลไกประกอบการเขียน คำนึงถึงตัวสะกดการันต์ ลายมือ และความเป็นระเบียบเรียบร้อย

Foley (อ้างใน จิตต์นิภา ศรีไสย์และ ม.ล. อัจจิมา เทวกุล. 2536, หน้า 13) ได้ให้ความเห็นว่สิ่งที่ควรวัดในด้านการเขียน มีดังนี้

1. ความคิด ได้แก่ เนื้อหาที่ตรงประเด็น การแสดงเหตุผลการแสดงอารมณ์ ความรู้สึกโดยใช้น้ำเสียง

2. การเรียบเรียงเนื้อหา ได้แก่ คำโครงเรื่องที่เป็นระเบียบชัดเจน การเน้นประเด็นสำคัญ
3. ลีลาการเขียน ได้แก่ ท่วงทำนองการเขียนเฉพาะตน
4. กลไกในการเขียน ได้แก่ การเขียนตัวสะกดการันต์ การเว้นวรรคตอน และการเขียนถูกต้องตามหลักไวยากรณ์
5. การเลือกใช้คำ ได้แก่ ความชัดเจนของถ้อยคำ การใช้คำได้ตรงความหมาย ทั้งความหมายโดยตรง ความหมายโดยนัย และการใช้คำเหมาะกับระดับภาษา

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า การประเมินผลความสามารถในด้านการเขียน อาจสร้างเกณฑ์โดยพิจารณาผลงานเขียนในด้านความคิด การใช้ภาษา รูปแบบ กลไกในการเขียน เห็นได้ว่าประเด็นสำคัญในการประเมินผลงานเขียนนั้นนอกจากประเมินด้านความคิดแล้วก็คือการใช้ภาษาซึ่งพิจารณาจากการใช้คำให้ชัดเจน ตรงความหมาย

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนกระบวนการคิด

3.1 วิธีสอนแบบผสมผสาน

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540, หน้า 134) ได้กล่าวถึงวิธีสอนแบบผสมผสานไว้ดังนี้

1. ความหมาย

การสอนแบบผสมผสาน หมายถึง การสอนที่ผู้สอนนำวิธีการสอนหลาย ๆ วิธีมาผสมผสานกัน เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด

2. ความมุ่งหมาย

2.1 เพื่อสนองจุดประสงค์การสอนทั้ง 3 ด้านคือ ด้านความรู้ เจตคติ และทักษะ ถ้าใช้วิธีสอนเพียงวิธีเดียวอาจไม่สามารถครอบคลุมจุดประสงค์ทั้ง 3 ด้านได้ เพราะการสอนแต่ละวิธีย่อมมีจุดมุ่งหมายเฉพาะแต่ละอย่างไป

2.2 เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความสามารถ ความสนใจ ความถนัดเฉพาะตนซึ่งแต่ละคนมีแตกต่างกัน การใช้วิธีการสอนหลาย ๆ วิธีมาผสมผสานกันจะช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นเคยหรือถนัดกับกิจกรรมการสอนหลาย ๆ รูปแบบ

2.3 เพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน ความสนใจของผู้เรียนไม่คงที่ตลอดชั่วโมงหรือตลอดเวลาการสอน และมีลักษณะที่เบื่อหน่ายและเหนื่อยตอนท้ายชั่วโมง การเปลี่ยนวิธีสอนจะเป็นการเรียกทรงความสนใจให้กลับมาอีกครั้งหนึ่งได้

2.4 เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศการเรียนการสอนให้น่าสนใจขึ้น การใช้วิธีสอนหลาย ๆ แบบทำให้ผู้เรียนตื่นตัวเกิดความกระตือรือร้นในการเรียน ไม่เกิดความเบื่อหน่าย ขณะเดียวกันทำให้ผู้สอนได้เลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสมกับตนเอง เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศของผู้สอนเองด้วยพร้อม ๆ กันไป

3. รูปแบบการผสมผสานวิธีสอนมี 3 ลักษณะ ได้แก่ ผสมผสานเป็นรายชั่วโมงหรือรายคาบ ผสมผสานเป็นรายสัปดาห์ และผสมผสานเป็นรายเดือนและรายภาค ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้รูปแบบการผสมผสานเป็นรายชั่วโมงหรือรายคาบ เพื่อให้เหมาะสมกับความสามารถและวัยของนักเรียน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน ซึ่งรูปแบบการผสมผสานแต่ละลักษณะมีรายละเอียดดังนี้

รายชั่วโมงหรือรายคาบ หมายถึง รายครั้งที่มีการสอน เช่น เวลา 2 คาบ (40 นาที ในระดับประถม และ 100 นาที ในระดับมัธยม) เวลา 3 คาบหรือเวลา 1 ชั่วโมง

การผสมผสานเป็นรายชั่วโมงหรือรายคาบ โดยถือเอาการสอนแบบบรรยายเป็นการสอนหลัก ดังแผนภูมิต่อไปนี้

บรรยาย
อภิปรายกลุ่ม
รายงานการอภิปราย
บรรยายสรุป

รูปแบบที่ 1

บรรยาย / ทำงานรายบุคคล
อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
รายงานผลการอภิปราย
ผู้สอนสรุป

รูปแบบที่ 2

ระดมสมอง
อภิปรายกลุ่ม
บรรยาย
ซักถาม
บรรยายสรุป

รูปแบบที่ 3

อภิปราย
รายงาน
บรรยาย
ซักถาม
สรุป

รูปแบบที่ 4

ฟังปัญหา
แก้ปัญหารายบุคคล
อภิปรายกลุ่ม
รายงานผล
บรรยาย

รูปแบบที่ 5

ดูภาพยนตร์ สไลด์ - เทป
อภิปรายกลุ่ม
รายงาน
บรรยาย

รูปแบบที่ 6

แผนภูมิ 2 แสดงรูปแบบการผสมผสานวิธีสอนเป็นรายคาบหรือรายชั่วโมงรูปแบบต่าง ๆ

การผสมผสานวิธีสอนเป็นรายคาบหรือรายชั่วโมงตามแผนภูมิ 2 มีรายละเอียดดังนี้

1. การบรรยายเริ่มต้นชั่วโมง เมื่อผู้สอนได้บรรยายไปพอสมควร และเห็นว่าห้องเรียนจะมีอาการน่าเบื่อหน่ายก็จะเปลี่ยนวิธีการด้วยการให้ผู้เรียนอภิปราย หรือทำงานเป็นรายบุคคลดังรูปแบบที่ 1 และรูปแบบที่ 2
2. การบรรยายอยู่กลางชั่วโมง บางครั้งอาจให้การบรรยายไว้กลางชั่วโมง แล้วเริ่มต้นหรือปิดท้ายด้วยวิธีการอื่น ๆ แต่ควรบรรยายสรุปก่อนเลิก ดังรูปแบบที่ 3 และรูปแบบที่ 4
3. การบรรยายไว้ท้ายชั่วโมง ในการสอนโดยทั่วไปไม่จำเป็นต้องบรรยายก่อน อาจเริ่มด้วยกิจกรรมอื่น ๆ ก่อน แล้วปิดท้ายด้วยการบรรยายก็ได้ ดังรูปแบบที่ 5 และรูปแบบที่ 6

การผสมผสานเป็นรายสัปดาห์ ในที่นี้หมายถึง การสอนที่ในหนึ่งสัปดาห์มีการสอนตั้งแต่ 2 ครั้งขึ้นไป การสอนแต่ละครั้งอาจจะเป็น 1 ชั่วโมงหรือ 2 ชั่วโมงก็ได้ โดยมีรูปแบบการผสมผสานวิธีสอนดังแผนภูมิต่อไปนี้

ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2
บรรยาย	อภิปราย

รูปแบบที่ 7

ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2
อภิปราย	บรรยาย

รูปแบบที่ 8

ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2
บรรยาย	อภิปราย
รายบุคคล	รายบุคคล
อภิปราย	บรรยาย
สรุป	

รูปแบบที่ 9

ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2
ดูภาพยนตร์ สไลด์ เทป	ระดมสมอง
อภิปราย	บรรยาย
บรรยาย	ฝึกปฏิบัติ
	สรุป

รูปแบบที่ 10

แผนภูมิ 3 แสดงรูปแบบการผสมผสานวิธีสอนเป็นรายสัปดาห์รูปแบบต่าง ๆ

การผสมผสานวิธีสอนเป็นรายสัปดาห์ตามแผนภูมิ 3 มีรายละเอียดดังนี้

1. ใช้วิธีสอนแบบเดี่ยวตลอดชั่วโมงแต่แตกต่างกัน ถ้าหากสัปดาห์นั้นมีการสอน 2 ครั้ง ครั้งหนึ่งบรรยายตลอด ครั้งต่อไปควรเปลี่ยนเป็นการอภิปรายหรือฝึกปฏิบัติ ดังรูปแบบที่ 7 และรูปแบบที่ 8
2. ใช้แบบผสมแต่เน้นแตกต่างกัน ถ้าใช้วิธีการผสมผสานในแต่ละครั้งควรเน้นให้แตกต่างกัน ใน 1 สัปดาห์ ดังรูปแบบที่ 9 และรูปแบบที่ 10

3. ใช้วิธีการต่อเนื่องกัน วิธีนี้นิยมวิธีสอนแบบเดี่ยว แต่ควรเป็นลักษณะการสอนที่ต่อเนื่องกัน เช่น การสอนแบบสัมมนา การสอนแบบให้รายงาน การสอนแบบโครงการ การสอนแบบฝึกปฏิบัติ เป็นต้น

การผสมผสานเป็นรายเดือนและรายภาค การผสมผสานลักษณะนี้ความสำคัญอยู่ที่ผู้สอนจะกำหนดจุดมุ่งหมายไว้อย่างไร วางแผนการสอนในลักษณะใด ต้องการให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์อะไรบ้าง สำหรับรูปแบบนั้นมีต่าง ๆ กันออกไป ดังแผนภูมิต่อไปนี้

บรรยายทฤษฎี/หลักการ (4 ครั้ง)
อภิปรายกลุ่มและอภิปรายทั่วไป (4 ครั้ง)
เสนอรายงาน (4 ครั้ง)
สรุปและซักถาม/สอบ (4 ครั้ง)

รูปแบบที่ 11 สอน 16 ครั้งต่อ 1 ภาคเรียน

ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง (6 ครั้ง)
รายงานผล (2 ครั้ง)
ทดสอบ (1 ครั้ง)
บรรยาย (5 ครั้ง)
สรุปทบทวน/สอบ (2 ครั้ง)

รูปแบบที่ 12 สอน 16 ครั้งต่อ 1 ภาคเรียน

แผนภูมิ 4 แสดงรูปแบบการผสมผสานวิธีสอนเป็นรายเดือนและรายภาค

การผสมผสานวิธีสอนเป็นรายเดือนและรายภาคตามแผนภูมิ 4 มีรายละเอียดดังนี้

1. ให้หลักการและอภิปราย การวางแผนการสอนถือหลักว่า เมื่อนักเรียนรู้หลักการและทฤษฎีดีแล้วก็อภิปรายหรือไปทำรายงานได้ดีขึ้น ดังรูปแบบที่ 11
2. เรียนรู้ด้วยตนเองนำไปสู่ข้อสรุป เน้นรูปแบบที่ให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเอง ปฏิบัติด้วยตนเองแล้วนำไปสู่ข้อสรุปในภายหลัง ดังรูปแบบที่ 12

เกณฑ์ในการพิจารณาเลือกวิธีสอน

วิธีสอนแต่ละวิธีจะมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ผู้สอนจำเป็นต้องใช้วิจารณญาณในการเลือกวิธีสอนมาใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อหาและจุดประสงค์ของบทเรียน สุวัฒน์ มุทรมธธา (2523, หน้า 219) ได้เสนอแนะเกณฑ์การพิจารณาเลือกใช้วิธีสอนดังนี้

1. วิธีสอนควรเหมาะสมกับความสามารถ ความรู้ในเนื้อหาวิชาและความสนใจของผู้สอน วิธีสอนที่เหมาะสมควรจะเป็นวิธีสอนที่ผู้สอนมีความพอใจและสนุกสนานในการสอน จะทำให้ผู้สอนสามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้เรียนเกิดความพอใจและศรัทธาในตัวผู้สอนยิ่งขึ้น
2. วิธีสอนควรเหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน วิธีสอนบางวิธีอาจเหมาะสมกับผู้เรียนในบางวัย แต่ในบางวัยอาจไม่เหมาะสม ผู้สอนจึงควรพิจารณาเลือกวิธีสอนกับวัยและความสามารถของผู้เรียน
3. วิธีสอนจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการสอน ในการกำหนดวัตถุประสงค์การสอน บางครั้งผู้สอนอาจกำหนดวัตถุประสงค์โดยเฉพาะลงไป เช่น ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสร่วมมือกันทำงาน วิธีสอนก็ควรจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อนี้ด้วย
4. วิธีสอนจะต้องสอดคล้องกับเวลาและสถานที่ บางครั้งผู้สอนมีเวลาในการสอนน้อย จึงต้องหาวิธีสอนที่เหมาะสมกับเวลาที่ตนมีอยู่
5. วิธีสอนต้องเหมาะสมกับเนื้อหาวิชา ผู้สอนจะต้องระลึกอยู่เสมอว่า เนื้อหาวิชาแต่ละเรื่องแต่ละตอนนั้น ย่อมมีวิธีสอนที่แตกต่างกันไป จึงจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้

6. วิธีสอนจะต้องเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน วิธีสอนบางวิธีอาจจะเหมาะสมกับผู้เรียนที่มีจำนวนมาก วิธีสอนบางวิธีใช้ได้เฉพาะกับนักเรียนที่มีจำนวนน้อย ผู้สอนต้องเลือกวิธีสอนให้เหมาะสม
7. วิธีสอนต้องเหมาะสมกับความสนใจ ความต้องการ และประสบการณ์ของผู้เรียน
8. วิธีสอนต้องเหมาะสมกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับผู้เรียน
9. วิธีสอนต้องเหมาะสมกับอุปกรณ์ และสภาพแวดล้อม การสอนที่ดีและเหมาะสมในการเรียนนั้นควรจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้อุปกรณ์ที่มีอยู่ได้อย่างถูกต้อง และตรงตามเจตนาของการใช้

3.2 วิธีสอนกระบวนการคิดในการเขียน

การสอนทักษะการเขียนนั้น ผู้สอนต้องเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้เรียนเพื่อพัฒนาและส่งเสริมองค์ประกอบสำคัญในการเขียนคือความคิดและการถ่ายทอดความคิด การพัฒนาในด้านความคิดคือ การส่งเสริมจินตนาการ เพื่อสร้างประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ส่วนการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความคิดก็คือ การส่งเสริมความสามารถในการใช้ภาษา โดยเฉพาะการเลือกใช้คำ

วรรณ บัวเกิด (2537, หน้า 227) ได้เสนอแนวทางการสอนเขียนที่เน้นกระบวนการพัฒนาความคิดไว้ 4 ขั้น ดังนี้

1. **ขั้นสร้างเสริมความคิด** ปัญหาประการแรกซึ่งเป็นปัญหาสำคัญสำหรับการสอนเขียนก็คือ ผู้เรียนไม่ทราบว่าเขียนเรื่องอะไร หรือเขียนเกี่ยวกับอะไร ทำให้ไม่สามารถจะเริ่มต้นเขียนได้ ผู้สอนควรกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดโดยใช้สิ่งเร้า วิธีสอนที่มีแนวทางในการส่งเสริมความคิด ได้แก่ การอภิปรายซักถาม การใช้สถานการณ์จำลอง และการใช้สื่อการเรียน

2. **ขั้นขยายความคิด** การสอนทักษะการเขียน นอกจากสอนให้คิดเป็นว่าจะเขียนเรื่องอะไรแล้ว ยังต้องสามารถขยายความคิดว่า เรื่องนั้นเกี่ยวกับอะไรบ้าง ให้ทุกเรื่องมีความต่อเนื่องกัน โดยแยกเป็นความคิดหลัก ความคิดย่อย ขยายประเด็นของเนื้อเรื่องที่จะเขียน อีกทั้งกำหนดขอบเขตของการคิดให้เหมาะสมกับการเขียน

วิธีสอนที่ใช้ในการสอนขยายความคิด คือ การให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องที่จะเขียนโดยการอ่าน ฟัง สัมภาษณ์หรือสังเกตแล้วนำมารวบรวม เรียบเรียงเป็นเรื่องราว พรรณา บั้วเกิด เสนอการสอนขยายความคิดตามแนวทฤษฎีโครงสร้างความรู้ (Schema Theory) คือ การจัดระเบียบและเชื่อมโยงประสบการณ์ใหม่กับประสบการณ์เดิม โดยใช้โครงสร้างประสบการณ์เดิมเป็นตัวขยายความคิดเป็นประเด็นย่อย ๆ ต่อเนื่องกันไป

3. **ขั้นการจัดระเบียบความคิด** การเสนอความคิดเป็นงานเขียนที่สมบูรณ์นั้น ผู้เขียนต้องมีวิธีการถ่ายทอดความคิดให้ผู้อ่านเข้าใจแจ่มแจ้ง ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดความคิดให้แจ่มแจ้งก่อนเรียบเรียงความคิดด้วยภาษาเป็นเนื้อหา คือ การจัดระเบียบความคิดของผู้เขียนให้เป็นไปตามลำดับ มีความกระชับ รัดกุม เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจง่าย วิธีสอนในการจัดระเบียบความคิด ได้แก่ วิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิธีการของเทเน็สัน วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน วิธีสอนแบบอุปนัย วิธีสอนแบบนิรนัย

4. **ขั้นเรียบเรียงความคิด** การถ่ายทอดความคิดด้วยวิธีเขียนนั้น ผู้เขียนต้องเสนอความคิดอย่างแจ่มแจ้ง โดยใช้ภาษาในการสื่อความหมายให้ชัดเจนและมีแบบแผนในการเขียน ซึ่งทั้งสองส่วนนี้คือ โครงสร้างการเขียน ส่วนวิธีการเรียบเรียงความคิดก็คือ การใช้แบบฝึกและการวิเคราะห์ตัวอย่าง

ขั้นกระบวนการคิด	วิธีการสอนกิจกรรม
ขั้นที่ 1 สร้างเสริมความคิด	การอภิปรายซักถาม การใช้สถานการณ์จำลอง การใช้สื่อการเรียน
ขั้นที่ 2 ขยายความคิด	การขยายประเด็นหลักด้วยประเด็นย่อย การขยายประเด็นเนื้อเรื่อง
ขั้นที่ 3 จัดระเบียบความคิด	วิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิธีการของเทนนีสัน การสอนแบบสืบสวนสอบสวน การสอนแบบอุปนัย / นิรนัย
ขั้นที่ 4 เรียบเรียงความคิด	แบบฝึกการใช้ภาษา การวิเคราะห์ตัวอย่าง

แผนภูมิ 5 แสดงการพัฒนากระบวนการคิดในการเขียน
ของวรรณา บัวเกิด

จากแนวทางการสอนเขียนที่เน้นกระบวนการพัฒนาความคิด ของวรรณา บัวเกิดนี้ ผู้วิจัย ได้นำขั้นตอนดังกล่าวมาใช้ในการสอนกระบวนการคิดจินตนาการโดยในแต่ละขั้นนั้นได้เลือกนำวิธีสอน กิจกรรมและสื่อต่าง ๆ มาใช้ผสมผสานกันตามวิธีสอนดังกล่าวมาแล้วข้างต้น โดยมุ่งส่งเสริมความคิด จินตนาการให้มากที่สุด เพื่อนำไปใช้ในการสอนเขียนบรรยายและพรรณนาตามจินตนาการ โดยมี วิธีสอน ดังนี้

1. **ขั้นสร้างความคิด** ใช้วิธีสอนแบบบรรยาย ร่วมกับวิธีสอน กิจกรรมและแบบฝึกเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ตามรูปแบบของ Torrance Williams และวิธีการตอบสนอง
2. **ขั้นขยายความคิด** ใช้เทคนิคที่พัฒนาสมองซีกขวา และเทคนิคการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ ร่วมกับกิจกรรมส่งเสริมความคิดจินตนาการ
3. **ขั้นจัดระเบียบความคิด** ใช้วิธีสอนแบบอุปนัยร่วมกับ เทคนิคการสอนแบบ Synectic
4. **ขั้นเรียบเรียงความคิด** ใช้วิธีสอนแบบบรรยาย ร่วมกับกิจกรรมจินตนาการทางภาษา วิเคราะห์ตัวอย่างและแบบฝึกการใช้ภาษา

วิธีการสอนต่าง ๆ ดังกล่าวมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. วิธีสอนแบบบรรยาย

วิธีสอนแบบบรรยายมีขั้นตอนการสอนดังนี้ (อาภรณ์ ใจเที่ยง. 2540, หน้า 97)

1. ขั้นเตรียมการสอน ประกอบด้วย

1.1 วินิจฉัยผู้เรียน โดยพิจารณาถึงพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์เดิม ความสามารถของผู้เรียน โดยอาจใช้วิธีพูดคุย ชักถาม สัมภาษณ์ หรือใช้แบบทดสอบก่อนเรียน เพื่อประโยชน์ในการเตรียมเนื้อหาและวิธีสอน

1.2 เตรียมเนื้อหา โดยพิจารณาถึงความละเอียด ลึกซึ้ง มากน้อย และลำดับของเนื้อหาให้เหมาะสมกับเวลาและลักษณะของผู้เรียน

1.3 เตรียมคำถาม เพื่อให้ถามผู้เรียนระหว่างการบรรยายจะช่วยให้ผู้เรียนตื่นตัวและสนใจดียิ่งขึ้น

1.4 เตรียมสื่อการเรียนการสอน โดยเตรียมสื่อให้สภาพใ้การได้ดี อาจจะเป็น สไลด์ แผ่นใส ภาพ ของจำลอง ของจริง ฯลฯ จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนได้ดีขึ้น

1.5 เตรียมการวัดผลประเมินผล อาจจัดทำเป็นแบบทดสอบหลังการเรียน เป็นแบบฝึกหัด หรือการถามคำถามเพื่อวัดดูว่า ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ และมากน้อยเพียงใด

2. ขั้นสอน ประกอบด้วย

2.1 ขั้นนำ อาจใช้วิธี

- 1) ชักถามพูดคุยกับผู้เรียน เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนเริ่มเรียน
- 2) ทบทวนการบรรยายในครั้งก่อน เพื่อเชื่อมโยงกับเรื่องใหม่

2.2 ขั้นอธิบาย เป็นขั้นสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียน เกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียนผู้สอนควรได้ดำเนินการดังนี้

- 1) บอกโครงเรื่อง ขอบข่ายของเนื้อหา และแจ้งจุดประสงค์ของบทเรียน
- 2) อธิบายให้ชัดเจนตามลำดับเนื้อหาอย่างต่อเนื่องกัน
- 3) สังเกตปฏิกิริยาของผู้เรียนตลอดเวลาเพื่อการย้ำซ้ำ หรือหยุดทบทวนใหม่
- 4) ถามคำถามในบางตอนเพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน และทดสอบ

ความเข้าใจ

- 5) ยกตัวอย่างประกอบ เพื่อเพิ่มความแจ่มแจ้งในบทเรียน
- 6) ใช้น้ำเสียง บุคลิกท่าทาง ท่าทีการพูดอธิบาย การใช้ภาษา และอารมณ์ขัน

ที่เหมาะสม

2.3 ขั้นสรุป เป็นปิดท้ายชั่วโมงการบรรยาย อาจใช้วิธี

- 1) สรุปโยงเนื้อเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ
- 2) ตั้งปัญหาให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ วิจัย
- 3) ฝากปัญหาให้ผู้เรียนไปคิดต่อ
- 4) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหา
- 5) มอบหมายงานให้ผู้เรียนไปค้นคว้าเพิ่มเติม
- 6) ควรได้บอกล่วงหน้าถึงเนื้อหาที่จะเรียนในครั้งต่อไป

3. ขั้นติดตามผล ประกอบด้วย

3.1 วัดผลประเมินผลผู้เรียน โดยอาจใช้วิธี

- 1) ตรวจสอบฉบับที่ผู้เรียนจดคำบรรยาย
- 2) ถามคำถามในเนื้อหาที่บรรยาย
- 3) ให้ทำข้อสอบ หรือแบบฝึกหัดเพิ่มเติม

3.2 จัดผลประเมินผลผู้สอน โดยใช้วิธี

- 1) จัดทำแบบสอบถามให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการสอน การอธิบาย การใช้น้ำเสียง บุคลิก ท่าทาง ฯลฯ
- 2) ให้เพื่อนครูได้เข้าสังเกตการสอนแล้วให้ข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นประโยชน์แก่การสอน
- 3) ใช้เทปบันทึกเสียงบันทึกการบรรยายของตน นำไปเปิดฟังเพื่อพิจารณาประเมินผล

สรุปได้ว่าการสอนแบบบรรยายนั้นยึดบทบาทของผู้สอนเป็นหลักสำคัญ ผู้สอนต้องเตรียมความพร้อมก่อนสอน ขณะสอน และจบการสอนแล้วโดยต้องเตรียมทั้งตัวผู้สอน ผู้เรียน สื่ออุปกรณ์ การสอนเนื้อหาวิชา ฯลฯ ทั้งนี้การประเมินผลก็ต้องประเมินทั้งผู้สอน และผู้เรียนด้วย

2. วิธีสอนเพื่อพัฒนาความคิด

Williams (อ้างใน อารี พันธุ์มณี. 2540, หน้า 137) ได้เสนอรูปแบบการสอนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ชื่อ Williams Cube CAI Model อันเป็นรูปแบบในการส่งเสริมพฤติกรรมการความคิดสร้างสรรค์ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึกหรือเจตคติในห้องเรียน ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมความคิดจินตนาการได้ รูปแบบการสอนนี้แบ่งออกเป็น 3 มิติ ดังนี้

มิติที่ 1 ด้านเนื้อหา (Content)

มิติที่ 2 ด้านพฤติกรรมการสอนของครู (Teacher Behavior)

มิติที่ 3 ด้านพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน (Pupil Behaviors)

มิติที่ 1 ด้านเนื้อหา (Content) หมายถึง ในการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์นั้นยังคงยึดหลักสูตรเป็นแกน และจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

มิติที่ 2 ด้านพฤติกรรมการสอนของครู (Teacher Behavior) หมายถึง ใน การสอนของครูเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนนั้น Williams เน้นเทคนิควิธีสอนและ การเสนอกิจกรรมอันเป็นหัวใจสำคัญในการส่งเสริมพฤติกรรมสร้างสรรค์ เขากล่าวว่า ครูสามารถ สอนเนื้อหาวิชาที่กำหนดในหลักสูตรและใช้เทคนิควิธีการสอน การจัดกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมความคิด สร้างสรรค์ เขาได้เสนอเทคนิควิธีสอนและการจัดกิจกรรมไว้ถึง 18 ลักษณะด้วยกันดังนี้

1. การสอน Paradoxes หมายถึง การสอนเกี่ยวกับความคิดเห็นในลักษณะ
  - *ความคิดเห็นซึ่งขัดแย้งในตัวเอง
  - *ความคิดเห็นซึ่งค้านกับสามัญสำนึก
  - *ความจริงที่ยากจะเชื่อถือหรืออธิบายได้
  - *ความเห็นหรือความเชื่อที่ฝังใจมานาน

ในการสอนครูควรกำหนดหรือให้นักเรียนรวบรวมและเลือกข้อคิดเห็นหรือคำถาม แล้วให้นักเรียนแสดงทัศนะด้วยการจัดการอภิปราย ได้วาที่หรือแสดงความคิดเห็นในกลุ่มย่อยก็ได้ ตัวอย่างข้อความหรือคำถามมีดังนี้ คนจนไม่มีความสุข / ผู้หญิงเป็นข้างเท้าหลัง / คนเก่งไม่มีใครชอบ / ผู้หญิงควรอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน / การแต่งงานเป็นการสิ้นสุดความรัก

2. การพิจารณาลักษณะ (Attributes) หมายถึง การสอนให้นักเรียนคิดพิจารณา ถึงลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ทั้งของมนุษย์ สัตว์ สิ่งของในลักษณะที่แตกต่างไปกว่าที่เคยคิด รวมทั้งในลักษณะที่คาดไม่ถึงด้วยก็ได้ ตัวอย่าง เช่น

- 1) ลองพิจารณาสิ่งที่กำหนดให้ต่อไปนี้ โดยคิดหาส่วนใดส่วนหนึ่งที่เห็นว่า แปลกประหลาดไม่เหมือนอย่างอื่นของดินสอ ยางลบ หนังสือ เป็นต้น
- 2) ลองวิเคราะห์ประวัติบุคคลสำคัญหลังจากที่ได้ฟังแล้วให้ลำดับลักษณะนิสัยด้วย
- 3) สมมติให้นักเรียนเป็นคุณพ่อ ลองเขียนกิจวัตรประจำวันของคุณพ่อมาให้ดู
- 4) ลองบอกประโยชน์ของหนังสือพิมพ์มาให้มากที่สุดโดยกล่าวว่า หนังสือพิมพ์ นอกจากจะใช้ห่อของแล้ว ยังใช้ประโยชน์อะไรได้อีกบ้าง บอกมาให้มากที่สุด

3. การเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย (Analogies) หมายถึง การเปรียบเทียบสิ่งของหรือสถานการณ์ที่เหมือนกัน คล้ายคลึงกัน แตกต่างกัน หรือตรงกันข้ามกัน อาจเปรียบเทียบเป็นคำเปรียบเทียบ คำพังเพย สุภาษิตก็ได้ ตัวอย่าง เช่น

1) ลองเปรียบเทียบมนุษย์ และสัตว์ว่ามีวิธีการดำรงชีวิตเหมือนกัน หรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง หากความสัมพันธ์ของคำว่า ทางออกกับที่เหลาดินสอ

2) ลองคิดว่าช้อนกับรถยนต์ มีลักษณะเหมือนกันอย่างไร

3) ลองคิดหาคำซึ่งเกี่ยวเนื่องกัน หรือคู่กันมาเติม

หญิง คู่กับ.....(ชาย)

พระอาทิตย์คู่กับ.....(พระจันทร์)

นมเป็นอาหารของเด็ก น้ำเป็นอาหารของ.....

4. การบอกสิ่งที่คลาดเคลื่อน (Discrepancies) ไปจากความจริง หมายถึง การแสดงความคิดเห็น ระบุ บ่งชี้ถึงสิ่งที่คลาดเคลื่อนจากความจริงหรือขาดตกบกพร่องผิดปกติ หรือสิ่งที่ยังไม่สมบูรณ์ ตัวอย่างเช่น

1) ให้เด็กดูภาพสัตว์แล้ว

ก. ให้นึกถึงสถานที่ที่อยู่อาศัยของสัตว์ เช่น เสือ-นึกถึงถ้ำ นกนางนวล-นึกถึงทะเล ลิง-นึกถึงต้นไม้ เป็นต้น

ข. ลองนึกถึงสถานที่อื่นๆ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับสัตว์ต่อไปนี้ เช่น

อูฐเดินบนหิมะ (แทนที่จะอยู่ในทะเลทราย)

ปลากระโดดในทะเลทราย (แทนที่จะอยู่ในน้ำ)

เสืออาศัยอยู่ในหิน (แทนที่จะอยู่ในถ้ำ)

2) สมมติว่านักเรียนเป็นแมวที่เจ้าของลืมให้อาหาร ลองคิดว่าแมวจะมีวิธีการหาอาหารอย่างไรบ้าง สมมติว่าขณะนี้อากาศร้อนมาก ลองคิดถึงสิ่งที่จะช่วยผ่อนคลายความร้อนมาให้มากที่สุด

5. การใช้คำถามยั่วและกระตุ้นให้ตอบ (Provocative Questions) หมายถึง การตั้งคำถามแบบปลายเปิด เป็นคำถามที่ยั่วและเร้าความรู้สึกนึกคิด ให้ชวนคิดค้นคว้า เพื่อให้ได้ ความหมายที่ลึกซึ้ง สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ คำถามลักษณะเช่นนี้จะสามารถตอบได้ถูกมากกว่า หนึ่งข้อ หรือไม่มีคำตอบที่ถูกเพียงคำตอบเดียว ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนกล้าคิด กล้าตอบ และเชื่อว่าตนจะไม่ถูกหัวเราะเยาะแน่นอน คำถามที่ถามมักจะลงท้ายว่า มีวิธีการใดบ้าง.....มี ประโยชน์อย่างไรบ้าง.....มีอะไรมากกว่านี้อีก.....ท่านรู้สึกอย่างไรบ้าง.....ตัวอย่าง เช่น

- 1) ถ้าสัตว์พูดได้อะไรจะเกิดขึ้น
- 2) ถ้าฝนตกตลอดปี โดยไม่หยุดเลยอะไรจะเกิดขึ้น

6. การเปลี่ยนแปลง (Examples of Change) หมายถึง การฝึกให้คิดถึง การเปลี่ยนแปลงดัดแปลง การปรับปรุงสิ่งต่างๆ ที่คงสภาพมาเป็นเวลานานให้เป็นไปในรูปแบบอื่น และเปิดโอกาสให้เปลี่ยนแปลงด้วยวิธีต่างๆ อย่างอิสระ ตัวอย่าง เช่น

1) ให้นักเรียนของเล่นมา แล้วให้คิดดัดแปลงตามใจชอบ เพื่อให้เป็นสุนัขของเล่น ที่ถูกใจ และเล่นด้วยอย่างสนุกสนาน

2) ลองให้นักเรียนคิดและแต่งเรื่องเกี่ยวกับความสับสนต่าง ๆ เช่น ถ้า เครื่องหมายต่าง ๆ ในโลกนี้สับสนปนเปกัน อะไรจะเกิดขึ้น เช่น บ้ายห้องน้ำชายเป็นหญิง หญิงเป็น ชาย เป็นต้น

7. การเปลี่ยนแปลงความเชื่อ (Examples of Habit) หมายถึง การฝึกให้ นักเรียนเป็นคนมีความยืดหยุ่น ยอมรับการเปลี่ยนแปลง คลายความยึดมั่นต่างๆ เพื่อปรับตนให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ๆ ตัวอย่างเช่น

- 1) ถ้าโลกนี้ไม่มีโทรทัศน์ คนจะเป็นอย่างไร
- 2) ถ้าคำสั่งลงในภาษาไทยไม่มีเลย ภาษาไทยของเราจะเป็นอย่างไรบ้าง

8. การสร้างสิ่งใหม่จากโครงสร้างเดิม (An Organized Random Search) หมายถึง การฝึกให้นักเรียนรู้จักสร้างสิ่งใหม่ กฎเกณฑ์ใหม่ ความคิดใหม่ โดยอาศัยโครงสร้างเดิม หรือกฎเกณฑ์เดิมที่เคยมี แต่พยายามคิดพลิกแพลงให้ต่างไปจากเดิม ตัวอย่าง เช่น ให้นักเรียนฟัง หรืออ่านเรื่องค้างแล้วต่อเรื่องตอนท้ายให้จบ เป็นต้น

9. ทักษะการค้นคว้าหาข้อมูล (The Skills of Search) หมายถึง การให้นักเรียนรู้จักการสำรวจเพื่อหาข้อมูล ตัวอย่างเช่น ลองคิดว่าทำไมไม้จึงลอยน้ำได้แต่เหล็กจมน้ำ
10. การค้นหาคำตอบจากคำถามที่กำกวมไม่ชัดเจน (Tolerance for Ambiguity) เป็นการฝึกให้นักเรียนมีความอดทนและพยายามที่จะค้นหาคำตอบต่อปัญหาที่กำกวมหรือเป็นสองนัย ลึกลับ หรือท้าทายความนึกคิดต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ลองแต่งเติมภาพจากส่วนที่กำหนดให้สมบูรณ์
11. การแสดงออกจากการหยั่งรู้ (Intuitive Expression) เป็นการฝึกให้แสดงความคิด ความรู้สึกที่เกิดจากมีสิ่งเร้าอวัยวะสัมผัสทั้งห้า ตัวอย่างเช่น สมมติตนเองเป็นสิ่งไม่มีชีวิตแล้วให้ออกความรู้สึก เช่น นาฬิกา ดินสอ เป็นต้น ให้ดูรูปแล้วทายว่าจะอะไรเกิดขึ้นก่อนการแสดงออกในภาพนั้น
12. การพัฒนาตน (Adjustment of Development) หมายถึง การฝึกให้นักเรียนรู้จักพิจารณา ศึกษาดูความผิดพลาดพลังล้มเหลวซึ่งเกิดขึ้นโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม แล้วหาประโยชน์จากความผิดพลาดหรือข้อบกพร่องของตนเองหรือของผู้อื่น หรือใช้ความผิดพลาดเป็นบทเรียนนำไปสู่ความสำเร็จ ตัวอย่างเช่น ลองวาดภาพว่าอีก 20 ปีข้างหน้าศูนย์เด็กประถมวัยจะมีลักษณะอย่างไร
13. ลักษณะบุคคลและกระบวนการคิดสร้างสรรค์ (Study Creative People and Process) หมายถึง การให้การศึกษาประวัติบุคคลสำคัญ ทั้งในแง่ลักษณะพฤติกรรมและกระบวนการคิด ตลอดจนวิธีการและประสบการณ์ของเขาด้วย
14. การประเมินสถานการณ์ (Evaluate Situation) หมายถึง การฝึกให้หาคำตอบโดยคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นและความหมายเกี่ยวเนื่องกัน ด้วยการตั้งคำถามว่าสิ่งนี้เกิดขึ้นแล้วจะเกิดผลอย่างไร ตัวอย่างเช่น ถ้าท่านอยู่บ้านซึ่งปิดกันด้วยลูกกรงหมดทุกด้าน ท่านจะรู้สึกอย่างไรบ้าง
15. พัฒนาทักษะการอ่านอย่างสร้างสรรค์ (A Creative Reading Skill) หมายถึง การฝึกให้รู้จักคิด แสดงความคิดเห็น แสดงความรู้สึกนึกคิด ต่อเรื่องที่อ่านมากกว่าที่จะมุ่งทบทวนข้อมูลที่จำได้หรือเข้าใจ
16. พัฒนาการฟังอย่างสร้างสรรค์ (A Creative Listening Skill) หมายถึง การฝึกให้เกิดความรู้สึกนึกคิดในขณะที่ฟังบทความ เรื่องราว ดนตรี เพื่อเป็นการศึกษาข้อมูล ความรู้ ซึ่งโยงไปหาสิ่งอื่น ๆ ต่อไป

17. พัฒนาการเขียนอย่างสร้างสรรค์ (A Creative Writing Skill) หมายถึง การฝึกให้แสดงความคิด ความรู้สึก และจินตนาการด้านการเขียนบรรยาย หรือพรรณนาให้เห็นภาพ ชัดเจน ตัวอย่าง ให้ต่อเติมประโยคที่กำหนด เช่น ในคืนเดือนหงาย..... เป็นต้น ถ้าท่านเป็นเสื้อ กันฝนที่เดินไปในขณะที่ฝนตกหนัก ท่านคิดว่าจะรู้สึกอย่างไร เป็นต้น

18. ทักษะการมองภาพในมิติต่างๆ (Visualization Skill) หมายถึง การฝึกให้ แสดงความรู้สึกนึกคิดจากภาพในแง่มุมแปลก ๆ ใหม่ ๆ ไม่ใช่ซ้ำของเดิม ตัวอย่าง เช่น ลองวาดภาพจาก สิ่งเร้าที่กำหนด เช่น สามเหลี่ยม วงกลม เป็นต้น

มิติที่ 3 ด้านพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน (Pupil Behaviors) หมายถึง การที่ครูได้จัดกระบวนการเรียนการสอนตามเนื้อหาวิชาต่าง ๆ แล้ว เกิดพฤติกรรมการเปลี่ยนแปลง ของนักเรียนด้านความคิดสร้างสรรค์ซึ่งจะต้องเกิดขึ้นทั้งด้านสติปัญญาและด้านความรู้สึกหรือเจตคติ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

ลักษณะที่ 1 ด้านความรู้ความเข้าใจหรือด้านสติปัญญา

หมายถึง นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกลไกของสมองใน

4 ด้านดังต่อไปนี้

1.1 ความคิดคล่อง

1.2 ความคิดยืดหยุ่น

1.3 ความคิดริเริ่ม

1.4 ความคิดละเอียดลออ

ลักษณะที่ 2 ด้านความรู้สึกหรือด้านจิตใจ

หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้ จิตใจ หรือเจตคติ ของนักเรียนในด้านต่างๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้านดังนี้

2.1 ความอยากรู้อยากเห็นได้แก่ ความต้องการการ ตอบสนอง ความกระหายใคร่รู้ในทุกสิ่งทุกอย่าง ความสงสัยประหลาดใจและความรู้สึกไวต่อสิ่งที่พบเห็นและ แสดงออกด้วยการทดลอง ค้นคว้า ศึกษา ชักถามอยู่เป็นนิจ กระตือรือร้นที่จะซักถาม เกี่ยวกับเรื่อง ที่แปลกใหม่อยู่เสมอ

2.2 ความพร้อมที่จะเสี่ยงได้แก่ การตอบสนองของความกระหายใคร่รู้ หรืออยากรู้ อยากเห็นของตน มีความรู้สึกกล้าหาญ กล้าเดา คาดคะเน และพอใจที่จะทดลอง ชีตจำกัดความสามารถของตน

2.3 ความพอใจที่จะทำสิ่งที่สลับซับซ้อนได้แก่ ต้องการทำในสิ่งที่ยาก ซับซ้อน พิศดารให้เป็นผลสำเร็จ ความยากไม่ใช่อุปสรรค แต่เป็นแรงจูงใจให้เกิดความพยายามมากขึ้น

2.4 ความคิดจินตนาการได้แก่ ความต้องการที่จะคิดสร้างภาพจากสิ่งที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ความคิดจินตนาการจึงคิดในสิ่งที่แปลกใหม่ที่ยังไม่เกิดขึ้นหรือดูเหมือนจะเป็นไปได้ยาก และเป็นลักษณะสำคัญของความคิดสร้างสรรค์

Torrance (อ้างใน อารี พันธุ์มณี. 2540, หน้า 158) ได้เสนอกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดไว้ 3 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 ความไม่สมบูรณ์ การเปิดกว้าง

ลักษณะพื้นฐานแรกในกิจกรรมการเรียนรู้โดยวิธีสร้างสรรค์และการแก้ปัญหา คือ ความไม่สมบูรณ์หรือความเปิดกว้าง ซึ่งจะทำให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ กลวิธีในการสอนจะใช้ก่อนเริ่มบทเรียน ระหว่างกระบวนการเรียน หรือการมอบหมายการบ้านก็ได้

ลักษณะที่ 2 การสร้างหรือผลิตบางสิ่งบางอย่างขึ้นมา และการใช้ให้เป็นประโยชน์

การให้นักเรียนสร้างหรือผลิตงานบางอย่างขึ้นให้เป็นประโยชน์ เป็นวิธีหลักที่ Myers และ Torrance นำมาใช้กับนักเรียนมีอยู่ 3 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 ผู้เรียนจะได้รับอนุญาตให้ทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนในชั้นเรียน เพื่อสร้างความคิดขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 นักเรียนแต่ละคนคิดให้ลึกซึ้งลงไป ด้วยตัวของเขาเองเกี่ยวกับสิ่งนั้น

ขั้นตอนที่ 3 นักเรียนจะได้รับการกระตุ้นให้ทำบางสิ่งบางอย่างจากสิ่งที่เขาได้คิดสร้างขึ้นในขั้นที่ 2

ลักษณะที่ 3 การใช้คำถามของนักเรียน ครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ถามคำถาม หาวิธีช่วยหรือใช้คำถามกลับเพื่อให้นักเรียนหาคำตอบเอง

กิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดจินตนาการทางภาษา

กิจกรรมด้านภาษาจะรวมทั้งทักษะการฟัง การพูด การอ่าน การเขียนไว้ด้วยกัน และภาษายังเป็นสิ่งในการแสดงออกทางความคิดและการกระทำด้วย กิจกรรมทางภาษามีจุดมุ่งหมายดังนี้

1. ฝึกความคิดคล่องแคล่ว ความคิดยืดหยุ่น ความคิดริเริ่ม ความคิดละเอียดลออ
2. ฝึกความกล้าคิด กล้าพูด
3. ฝึกการแสดงออกทางความคิด
4. ฝึกการบรรยายอย่างสร้างสรรค์
5. ส่งเสริมความคิดจินตนาการ

ตัวอย่างกิจกรรมส่งเสริมความคิดจินตนาการทางภาษา

กิจกรรมเขียนเรื่องต่อจากข้อความที่ให้มา และตั้งชื่อเรื่องที่เขียน

กิจกรรมเขียนนิทานโดยใช้คำที่กำหนดให้มาเขียน หรือเขียนแสดงความรู้สึกจากภาพที่เห็น

กิจกรรมแต่งเรื่องจากภาพ ให้นักเรียนดูภาพแล้วลองบรรยาย หรือเล่าเรื่องจากภาพ

ตั้งชื่อให้แปลกและน่าสนใจ

กิจกรรมความคิดคำนึง

กิจกรรมความคิดคำนึง เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความคิดและความรู้สึกต่อสิ่งเร้าที่กำหนดให้ เพื่อฝึกให้คนกล้าคิดกล้าเล่นกับจินตนาการของตน พร้อมกับพยายามสร้างจินตนาการให้เป็นผลสำเร็จ หรือผลิตเป็นผลงานได้ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายดังนี้

1. ส่งเสริมความกล้าคิด กล้าเดาอย่างมีอิสระ
2. ส่งเสริมความคิดอ่อนน้อม
3. ส่งเสริมให้บรรยายความคิดและความรู้สึกของตน
4. ส่งเสริมความมีอารมณ์ขัน
5. ส่งเสริมจินตนาการ
6. ฝึกความรอบไวในการสังเกต

ตัวอย่างกิจกรรมความคิดคำนึง

กิจกรรมสงสัยให้ทาย ให้ทายสิ่งของที่ครูใส่ไว้ในถุง หรือกล่อง

กิจกรรมคิดถึง ให้นักเรียนดูภาพ หรือบัตรคำแล้วให้นักเรียนบอกว่า เมื่อเห็นคำหรือภาพแล้วทำให้เกิดถึงเรื่องใดบ้าง บอกมาให้มากที่สุด

กิจกรรมแต่งเรื่องจากหัวข้อที่สมมติขึ้น โดยหัวข้อนั้นจะมีลักษณะที่แปลก ดูเหมือนเป็นไปได้ เช่น สุนัขที่ไม่เห่า ครูที่ไม่พูด เป็นต้น

กิจกรรมการพิจารณา ให้นักเรียนดูวัสดุใกล้ตัว เช่น ยางลบ ดินสอ เป็นต้น แล้วให้นักเรียนบอกว่านึกถึงเรื่องใดได้บ้าง บอกให้มากที่สุด

กิจกรรมการใช้สัญลักษณ์ ให้นักเรียนคิดสัญลักษณ์แทนสิ่งต่าง ๆ ที่ครูจัดเตรียมมาให้ เช่น ช่อดอกไม้ในวันไหว้ครู การจัดพานดอกไม้ เป็นต้น

กิจกรรมคำอธิษฐาน ให้นักเรียนลองคิดว่าถ้ามีสิทธิ์เลือก / เป็น / มี อะไรก็ได้ นักเรียนจะเลือกเป็นอะไรบอกมา 3 อย่าง ให้เลือก 1 อย่างแล้วเขียนบรรยายว่าทำไมถึงอยากเป็น

กิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะ

กิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจ ความสามารถ และสอดคล้องกับหลักพัฒนาการของนักเรียนเป็นอย่างยิ่ง นอกจากจะช่วยส่งเสริมการประสานสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อมือกับตาแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมความคิดอิสระ ความคิดจินตนาการและฝึกการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ทั้งความคิดและการกระทำอันจะนำไปสู่การเรียนรู้ เขียน อ่านอย่างสร้างสรรค์อีกด้วย กิจกรรมที่น่าสนใจก็คือ กิจกรรมการวาดภาพ

การวาดภาพ หมายถึง การวาดภาพในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. การวาดภาพตามใจชอบ
2. การวาดภาพจากประสบการณ์
3. การวาดภาพจากการฟังนิทาน
4. การวาดภาพจากเสียงเพลง
5. การวาดภาพจากการแสดงบทบาทสมมติ

6. การวาดภาพจากสิ่งเร้าที่กำหนด ซึ่งสิ่งเร้าอาจแบ่งเป็น ต่อเติมภาพจากสิ่งเร้าที่ไม่สมบูรณ์ เช่น เส้นในลักษณะต่าง ๆ เป็นต้น และต่อเติมภาพจากสิ่งเร้าที่สมบูรณ์ เช่น วงกลม สามเหลี่ยม เป็นต้น

เทคนิคการพัฒนาสมองซีกขวา (อ้างใน สมศักดิ์ ภูวิภาดาพรรณ, 2537, หน้า 132)

ปัจจุบันมีการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับหน้าที่ของสมองมนุษย์กันมาก ทำให้ทราบว่าสมองมนุษย์อาจแบ่งได้เป็น 2 ซีก แต่ละซีกทำหน้าที่ในการคิดที่ต่างกัน สมองซีกซ้ายเป็นความสามารถในเรื่องของภาษาและการคิดเชิงวิเคราะห์ สมองซีกขวาเป็นความสามารถในการมองเห็นภาพรวมทั้งหมด มีประสิทธิภาพสูงในการมองเห็น และการกระพริบในการสร้างภาพรวม ควบคุมเกี่ยวกับการมีจินตนาการ ความเข้าใจในเรื่องมิติ สี สันและดนตรี ถึงแม้สมองทั้งสองซีกจะมีหน้าที่ต่างกัน แต่สมองทั้งสองซีกนั้นทำงานส่งเสริมซึ่งกันและกัน มนุษย์จึงมีความยืดหยุ่นและพลังในการคิดสูง ดังนั้น การส่งเสริมการทำงานของสมองซีกขวา จึงเป็นการส่งเสริมจินตนาการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

การสอนที่พัฒนาสมองซีกขวาซึ่งนำไปเสริมการสอนแบบเดิมได้ที่น่าสนใจมีดังนี้

1. เทคนิคการเปรียบเทียบเชิงอุปลักษณ์ คือ ความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างของที่ต่างกัน แต่มีลักษณะบางประการร่วมกัน หรืออาศัยหลักบางประการร่วมกัน สิ่งที่เปรียบเทียบกันจะไม่เหมือนกันในทุกแง่ แต่การมองเห็นสิ่งที่คล้ายกัน จะช่วยให้เราทำความเข้าใจสิ่งที่ยากได้ง่ายขึ้น คุณค่าของวิธีการเปรียบเทียบอยู่ที่การเชื่อมโยงสัมพันธ์สิ่งที่เป็นประสบการณ์ส่วนตัวกับเนื้อหาใหม่ ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนอาศัยประสบการณ์เดิมในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ทำให้เข้าใจสิ่งใหม่ได้ง่ายขึ้น ทั้งยังเป็นการทบทวนสิ่งเก่าที่เรียนรู้ไปแล้ว การเรียนโดยการเปรียบเทียบเชิงอุปลักษณ์นี้ให้ประโยชน์ทั้งนักเรียนที่เก่งและอ่อน เพราะวิธีนี้จะทำให้เกิดข้อคำถามและข้อชวนคิดในแง่มุมต่าง ๆ ในเนื้อหาที่เรียนได้มากมาย

ขั้นตอนในการใช้เทคนิคการเปรียบเทียบเชิงอุปลักษณ์ในการสอนโดยสรุปมีดังนี้

1. ระบุว่าจะสอนเนื้อหาอะไรมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับอะไรบ้าง
2. คิดหาสิ่งเปรียบเทียบ เลือกสิ่งเปรียบเทียบที่เหมาะสมที่สุดและคิดล่วงหน้าในความเหมือนและความแตกต่าง ของคู่เปรียบเทียบ
3. เตรียมแผนการเรียนการสอน

สิ่งสำคัญก็คือ เมื่อจะใช้วิธีนี้ในการสอน ครูไม่ควรประมาทโดยคิดว่าหาสิ่งเปรียบเทียบได้ในชั้นเรียนจะทำให้เกิดปัญหา เพราะเวลาจำกัดทำให้ครูไม่มีความกระจำในสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบครูจึงควรใช้เวลาในการไตร่ตรอง และศึกษาเพื่อหาสิ่งเปรียบเทียบมาใช้ที่เหมาะสม วิธีการนี้นำมาใช้ได้ในทุกชั้นตอนของการสอน และใช้ได้ดีกับการเขียนเชิงสร้างสรรค์

2. เทคนิคการส่งเสริมความคิดโดยใช้ภาพเป็นสื่อ

การคิดโดยใช้ภาพเป็นสื่อ เป็นความสามารถในการมองเห็นหมายถึง ความละเอียดลออในการสังเกตสิ่งต่าง ๆ และการตีความข้อมูลที่ได้รับจากการสังเกตนั้น

การฝึกฝนเพื่อให้นักเรียนเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการคิดโดยใช้ภาพเป็นสื่อ สามารถทำได้โดยการฝึกความสามารถในการมองเห็น ซึ่งอาจทำได้ดังนี้

1. การวาดภาพ เป็นการฝึกการสังเกตโดยครูต้องให้ความสำคัญแก่ความสามารถในการบันทึกสิ่งที่สังเกตมากกว่าคุณภาพทางศิลปะของภาพวาด นักเรียนบางคนอาจไม่มีฝีมือแต่ถ้าบันทึกสิ่งที่เห็นได้อย่างสมบูรณ์ถูกต้องก็ควรได้รับการชมเชย

2. การบรรยายด้วยคำพูดคือ การบรรยายหรือพรรณนาสิ่งที่ต้องการโดยใช้คำพูดสั้น ๆ จนสามารถทำให้คนอ่านเห็นภาพจากการบรรยายหรือพรรณนาได้

3. การใช้จินตนาการ (Fantasy) เพื่อพัฒนาสมองทั้งสองซีก

การจินตนาการเป็นเทคนิคประการหนึ่งในการพัฒนาสมองทั้ง 2 ซีกจินตนาการช่วยให้นักเรียนไปถึงยังที่ที่มนุษย์ไม่สามารถไปถึงได้ เช่น การเดินทางสำรวจภายในต้นไม้ ในกิ่งไม้ หรือการจินตนาการกลับไปสู่ออดีต เป็นต้น นอกจากนั้นจินตนาการยังช่วยให้นักเรียนดึงความสามารถของสมองซีกซ้ายมาใช้ด้วย ซึ่งก็สามารถทำได้โดยการทำแบบฝึกการใช้จินตนาการที่มีอยู่ด้วยกัน 2 แบบคือ

1. การจินตนาการโดยนักเรียนเป็นผู้สังเกต โดยให้นักเรียนสมมติตนเอง เป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่สังเกต

2. การจินตนาการที่นักเรียนสมมติตัวเองเป็นสิ่งที่จินตนาการนั้น เช่น สมมติให้ตนเองเป็นเมล็ดผัก จินตนาการตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเมล็ดงอก เป็นต้น

วิธีการใช้จินตนาการนี้สามารถใช้ได้ดีทั้งในการนำเข้าสู่บทเรียน การทบทวนบทเรียน ซึ่งจะให้นักเรียนมีความคงทนในการเรียนรู้มากขึ้นข้อเสนอแนะในการใช้จินตนาการในชั้นเรียน

การใช้จินตนาการในบทเรียนมีขั้นตอนคร่าวๆดังนี้

1. ครูสอนเนื้อหาวิชา จุดประสงค์ และวิธีการในการใช้จินตนาการ
2. เตรียมแบบฝึก
3. การใช้จินตนาการ
4. การอภิปรายซักถามและการเขียนรายงาน

จากวิธีการดังกล่าวสรุปได้ว่า การฝึกใช้จินตนาการนั้นเป็นการนำความสามารถของสมองทั้ง 2 ซีกมาใช้ซึ่งจะทำให้เพิ่มพูนประสิทธิภาพในการคิดมากยิ่งขึ้น

3. วิธีสอนแบบอุปนัย (Inductive Method)

สุพิน บุญชูวงศ์ (2538, หน้า 66) กล่าวถึงวิธีสอนแบบอุปนัยว่า เป็นการสอนจากรายละเอียดปลีกย่อยไปหากฎเกณฑ์ กล่าวคือ เป็นการสอนจากส่วนย่อยไปหาส่วนรวมหรือสอนจากตัวอย่างไปหากฎเกณฑ์ หลักการ ข้อเท็จจริงหรือข้อสรุป โดยให้นักเรียนศึกษา สังเกต ทดลอง เปรียบเทียบแล้วพิจารณาค้นหาคำตอบที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันจากตัวอย่างต่าง ๆ เพื่อนำมาเป็นข้อสรุป

วิธีสอนแบบอุปนัย มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้นักเรียนได้ค้นพบกฎเกณฑ์ หรือความจริงที่สำคัญ ๆ ด้วยตนเองกับให้เข้าใจความหมายและความสัมพันธ์ของความคิดต่าง ๆ อย่างแจ่มแจ้ง ตลอดจนกระตุ้นให้นักเรียนรู้จักค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ขั้นตอนในการสอนแบบอุปนัยมี ดังนี้

1. ขั้นเตรียม ทบทวนความรู้เดิม กำหนดจุดมุ่งหมายและอธิบายให้นักเรียนเข้าใจ
2. ขั้นสอนหรือขั้นแสดง เสนอตัวอย่างต่าง ๆ ให้นักเรียนพิจารณา เพื่อเปรียบเทียบสรุปเป็นกฎเกณฑ์ได้ การเสนอตัวอย่างควรเสนอให้มากพอที่จะสรุปเป็นกฎเกณฑ์ได้
3. ขั้นเปรียบเทียบและรวบรวม หาคำตอบประกอบรวมคือ การหาความคล้ายคลึงกันขององค์ประกอบในตัวอย่างเพื่อเตรียมสรุปเป็นกฎเกณฑ์
4. ขั้นสรุปนำข้อสังเกตจากตัวอย่างมาสรุปเป็นกฎเกณฑ์ นิยาม หลักการด้วยตัวนักเรียนเอง
5. ขั้นนำไปใช้ ทดลองความเข้าใจว่าสามารถนำไปใช้ในปัญหาหรือแบบฝึกหัดอื่น ๆ ได้หรือไม่

4. วิธีการวิเคราะห์ตัวอย่าง และวิธีสอนโดยใช้แบบฝึกการใช้ภาษา

ขั้นการเรียบเรียงความคิด เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการเขียน ผู้เขียนต้องอาศัยความสามารถในการใช้ภาษา ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างของการเขียนและรูปแบบการเขียน การสอนเรียบเรียงความคิดจึงอาจให้การศึกษาวิเคราะห์ตัวอย่างงานเขียน และใช้แบบฝึกทางภาษา

การวิเคราะห์ตัวอย่างจากเรื่องที่อ่าน เป็นแนวทางหนึ่งที่จะก่อให้เกิดความคิด เพราะการวิเคราะห์ต้องให้การแยกแยะสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์อันจะนำไปสู่การสังเคราะห์ ซึ่งเป็นสมรรถภาพทางสมองที่จำเป็นต่อการเขียน การอ่านเพื่อวิเคราะห์จึงมีความสัมพันธ์ต่อการเขียนมาก White (อ้างใน วรรณภา บัวเกิด. 2537, หน้า 247) ได้กล่าวถึงการอ่านเพื่อวิเคราะห์ดังนี้

1. ทฤษฎีการอ่านเพื่อการวิเคราะห์รูปแบบ (The Formalistic Theory of Reading) ทฤษฎีนี้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างการอ่านกับการเขียนว่า เมื่อผู้อ่าน อ่านงานเขียนนอกจากจะได้เนื้อหาสาระแล้ว กลวิธีที่ผู้อ่านแต่ละคนใช้แตกต่างกันยังช่วยให้ผู้อ่านสามารถวิเคราะห์รูปแบบของงานเขียนที่ผู้เขียนนำเสนอได้ เช่น การอ่านความเรียงหรือบทความ ผู้อ่านก็สามารถวิเคราะห์ส่วนที่เป็นความนำ เนื้อเรื่อง และส่วนท้ายได้ พร้อมทั้งวิเคราะห์กลวิธีที่ผู้เขียนใช้ว่าใช้วิธีการใด

2. ทฤษฎีการอ่านเพื่อวิเคราะห์โครงสร้างทางภาษา (The Post Structural Theory of Reading) ทฤษฎีนี้มาจากแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ด้านความจำของ Piaget การอ่านงานเขียนแต่ละประเภท ผู้อ่านจะรู้คำศัพท์ สำนวนภาษาที่ผู้เขียนใช้ อีกทั้งต้องทำความเข้าใจความหมายเพื่อเข้าใจเนื้อหาของเรื่องที่อ่าน

5. การสอนภาษาไทยด้วยวิธีการตอบสนอง

วิธีการตอบสนอง (Response -Centered Technique อ้างใน สุจริต เพียรชอบ. 2540 ข, หน้า 93) เป็นวิธีการสอนที่เป็นผลเนื่องมาจากทฤษฎีสิ่งเร้า และการตอบสนอง วิธีการสอนแบบนี้เน้นทั้งตัวผู้เรียนและเนื้อหาวิชาที่เรียนเป็นสำคัญ ครูให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนโดยให้นักเรียนมีโอกาสตอบสนองให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ สิ่งที่ใช้เร้านั้นอาจจะเป็นภาพ เพลง ของจริง คำประพันธ์ นักเรียนได้ฟัง ได้อ่าน ได้ชมแล้วคิด ซึ่งสามารถแสดงออกได้หลายรูปแบบ เช่น พูด เขียน แสดงละคร บทบาทสมมติ วาดภาพ แต่งคำประพันธ์ เป็นต้น

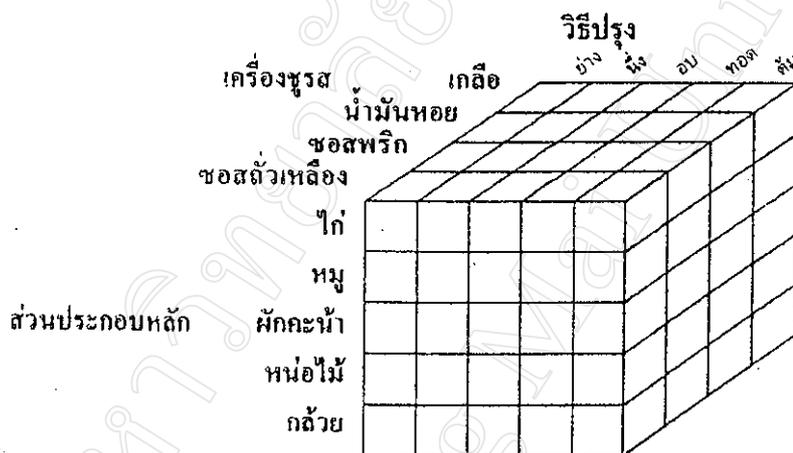
ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนใช้จินตนาการอย่างเต็มที่ กิจกรรมหรือการแสดงออกนักเรียนสามารถทำได้อย่างเสรี สิ่งสำคัญที่ครูควรทำสำหรับวิธีสอนตอบสนองนี้ก็คือ

1. พยายามให้นักเรียนได้มีโอกาสพบสิ่งเร้าต่าง ๆ กันเป็นประจำสม่ำเสมอ อาจเป็นรูปภาพของจริง เพลงก็ได้
2. ให้ความในการอ่าน ชม ฟัง คิดสิ่งที่ได้ฟัง ชม หรืออ่านนั้น
3. หาวิธีเร้าความสนใจให้นักเรียนได้สนองตอบ อาจใช้คำถามนำเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนได้แสดงความคิด แสดงจินตนาการออกมา การตอบสนองอาจออกมาในรูปของกิจกรรมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ พูดหรือเขียนแสดงความคิด อารมณ์ หรือจินตนาการ วาดภาพจากสิ่งเร้า เช่น จากเพลง เป็นต้น ร้องเพลง เดินหรือรำ แสดงละคร การแสดงบทบาทสมมติ
4. ครูต้องมีความอดทนต่อการมีปฏิริยาตอบโต้ หรือการสนองตอบของนักเรียน ครูควรฝึกให้นักเรียนร่วมชั้นมีความอดทนต่อการตอบสนองของเพื่อน ๆ โดยเสนอแนวคิดให้นักเรียนเห็นว่าแต่ละคนมีภูมิหลัง มีความคิด มีจินตนาการที่แตกต่างกัน การแสดงออกจึงต่างกัน และความแตกต่างนี้เองที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และเรียนรู้จากกันและกัน
6. ครูควรสนับสนุนให้นักเรียนคิดหาเหตุผลให้เข้าใจว่าเหตุใดคนจึงตอบสนองเช่นนั้น
7. ครูถือโอกาสฝึกความเป็นคนใจกว้าง โดยฝึกให้นักเรียนรู้จักเคารพ และยอมรับความคิดของผู้อื่นที่แตกต่างกันจากตน

การเร้าให้คิดให้เกิดจินตนาการ หรือการตอบสนองนี้ครูจึงควรวางพื้นฐานให้นักเรียนซึ่งอาจทำได้โดยการฝึกพื้นฐานการสนองตอบด้วยการนำสิ่งที่มีสี เช่น กระดาษหรือผ้ามาให้นักเรียนดู ถามนักเรียนว่านึกถึงอะไร หรือเห็นภาพอะไร เกิดความรู้สึกอย่างไร อาจบอกเป็นคำ ๆ ก่อนแล้วจึงนำเสนอเป็นข้อความ เปิดเพลงที่มีลีลาน่าสนใจให้นักเรียนคิดทำเดินหรือรำ อ่านคำประพันธ์แล้วให้วาดภาพตามจินตนาการหรือเขียนข้อความสั้น ๆ ฉายวิดีโอทัศน์ให้ชมแล้วแสดงละครหรือเขียน หรือนำเทียนไขมาจุดให้นักเรียนนั่งมองดูเทียนแล้วพูดหรือเขียนแสดงความคิด ความรู้สึก เป็นต้น

6. เทคนิคการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ

วิธีการนี้จะแบ่งปัญหาใหญ่ออกเป็นส่วนประกอบย่อย ๆ แล้วโยงความสัมพันธ์ส่วนย่อยเข้าด้วยกันเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างของสองสิ่งหรือมากกว่าในวิถีทางที่ไม่เคยคิดมาก่อน แล้วเขียนองค์ประกอบย่อยของปัญหาลงตามรูปตัวอย่าง

รูปแสดงเทคนิคการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของส่วนประกอบหลัก เครื่องชूरส และวิธีปรุง

จากรูปจะได้รายการอาหารที่แปลก ๆ ที่ไม่น่าเป็นไปได้ เทคนิคนี้ช่วยให้คนใช้จินตนาการกว้างออกไป ซึ่งสามารถใช้รายการย่อยอื่น ๆ ก็ได้ เช่น 1) ชนิดของยานพาหนะ เป็นเรือ ล้อเลื่อน กล้อง จรวด เกวียน 2) ชนิดของพลังงาน อาจเป็นน้ำ อากาศ ไฟฟ้า ม้า คน 3) ชนิดของเส้นทาง อาจเป็นถนน ท้องฟ้า ท่อน้ำ ผิวน้ำ ลานน้ำแข็ง แผ่นยาง เมื่อองค์ประกอบทั้ง 3 รวมตัวกัน อาจได้ยานพาหนะที่เป็นไปไม่ได้ แต่ก็ได้ยานพาหนะแปลก ๆ น่าสนใจอีกมาก

วิธีการนี้สามารถนำไปใช้กับการเล่าเรื่อง หรือเขียนเรื่องได้ดี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ให้แบ่งหน้ากระดาษเป็น 4 ช่อง ดังตัวอย่าง

ตัวละคร	จุดประสงค์ของตัวละคร	อุปสรรค	ผลที่เกิดขึ้น

1. ช่องที่ 1 เขียนชื่อตัวละครที่ต้องการในการวางโครงเรื่อง เช่น คน สัตว์ สิ่งของ เป็นต้น
2. ช่องที่ 2 เขียนสิ่งที่ตัวละครต้องการทำ ต้องการคิด หรือความต้องการอื่นๆ โดยไม่คำนึงถึงช่องแรกว่าเขียนอะไรลงไป เช่น นอนหลับ ร้องเพลง เป็นต้น
3. ช่องที่ 3 เขียนอุปสรรคที่ตัวละครต้องประสบ อาจเป็นกำแพง คน หรือบุคคลิก เช่น ความอาย ความขี้เกียจ เป็นต้น
4. ช่องที่ 4 ระบุผลตอนจบในแบบต่างๆ
5. เมื่อเขียนรายการครบทั้ง 4 ช่องแล้ว ให้นักเรียนหลับตาแล้วใช้จินตนาการลงไปจุดใดจุดหนึ่งในแต่ละช่อง แต่งเรื่องจากจุดที่กำหนด การแสดงออกตามเรื่องที่แต่งขึ้นอาจเป็น ภาพวาด ละครเขียนพรรณนา เป็นต้น วิธีการหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่ไม่มีความสัมพันธ์นั้นมาก่อนสามารถเข้าใจเด็กได้อย่างดี และทำให้เด็กเกิดจินตนาการกว้างไกล ฝึกการสังเกตได้ดีอีกด้วย

การวัดความสามารถในการคิด

การวัดความสามารถในการคิดทำได้หลายวิธี วิธีหนึ่งก็คือใช้แบบทดสอบ โดยแบบทดสอบที่นิยมใช้กันทั่วไปก็คือ แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งก็มีหลายแนวทางดังนี้

1. แบบทดสอบความคล่องแคล่วของ Guilford และ Christensen (อ้างใน อารี พันธุ์มณี. 2540, หน้า 202) ซึ่งประกอบด้วยแบบทดสอบย่อย 4 ชุด 11 ฉบับ โดยแบ่งเป็นทางด้านภาษาเขียน 7 ฉบับ ทางด้านรูปภาพ 3 ฉบับและเป็นโจทย์ปัญหา 1 ฉบับ ตัวอย่างของแบบทดสอบ

ความคล่องแคล่วในการใช้คำ ให้เขียนคำประกอบด้วยตัวอักษรที่กำหนดให้
ความคล่องแคล่วในการคิด ให้เขียนชื่อสิ่งของที่อยู่ในพวกหรือประเภทเดียวกัน
การใช้ประโยชน์อย่างอื่น ให้บอกประโยชน์อย่างอื่นของสิ่งเฉพาะที่กำหนดให้ มิใช่
ประโยชน์โดยทั่วไป เช่น หนังสือพิมพ์ใช้ประโยชน์อื่นอย่างไรได้บ้าง เป็นต้น

2. แบบทดสอบของ Wallach และ Kogen แบบทดสอบนี้ประกอบด้วยแบบทดสอบย่อย
ดังนี้

ฉบับที่ 1 “พวกเดียวกัน”

ฉบับที่ 2 “ประโยชน์ของสิ่ง

ฉบับที่ 3 “ความเหมือน”

ฉบับที่ 4 “ความหมายของภาพเส้น”

ฉบับที่ 5 “ความหมายของเส้น”

3. แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของ Torrance แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของ
Torrance มีดังต่อไปนี้

3.1 แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์โดยอาศัยรูปภาพ

3.2 แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์โดยอาศัยภาษา

3.3 แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์โดยอาศัยเสียงและภาษา

3.4 แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์โดยอาศัยการปฏิบัติ และการเคลื่อนไหว

4. แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของไฟรด์นั้ จงษ์นาม (อ้างใน สมศักดิ์ ภูวิภาดาวรรณ.
2537, หน้า 38) แบบทดสอบนี้มีทั้งแบบภาษาและรูปภาพ ประกอบด้วยแบบทดสอบย่อยดังนี้

1. การวาดภาพจากวงรี

2. การประกอบภาพ

3. การใช้สิ่งของอย่างพิสดาร

4. การตั้งชื่อเรื่องสั้นจากเรื่องที่อ่านให้ฟัง

5. การหาคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายกัน

6. ความคล้ายคลึง

7. ผลที่จะเกิดตามมา

8. ความหมายของภาพ
9. ความสัมพันธ์ทางสังคม
10. การแต่งเรื่องสั้น
11. เส้นกับความรู้สึก
12. ความรู้สึกและการกระทำ

การตรวจให้คะแนนความคิดสร้างสรรค์นั้น Torrance (1962, p 244-253) ให้คะแนนเป็น 4 ประเภทดังนี้

ความคิดคล่องตัว หมายถึง คะแนนที่ได้จากการนับจำนวนคำตอบทั้งหมดที่แตกต่างกันให้คำตอบละ 1 คะแนน

ความยืดหยุ่นในการคิด หมายถึง คะแนนที่ได้จากการนับจำนวนคำตอบที่ไม่อยู่ในทิศทางเดียวกันหรือคำตอบที่อยู่ในประเภทที่แตกต่างกันโดยให้คะแนนคำตอบละ 1 คะแนนและไม่ว่าคำตอบจะซ้ำกับคนอื่นหรือไม่

ความคิดริเริ่ม หมายถึง คะแนนที่ได้จากการนับจำนวนคำตอบที่แตกต่างจากคนอื่น
ความคิดละเอียดลออ หมายถึง คะแนนที่ได้จากคำตอบที่คิดอย่างละเอียด

4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการคิดและการใช้ภาษา

ได้มีผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการสอนกระบวนการคิดไว้พอสรุปได้ดังนี้

สมภพ สิริวรรณ (2525) ได้ศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษาโดยวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์กับการสอนตามปกติ ผลการศึกษาปรากฏว่า ความคิดสร้างสรรค์ของกลุ่มทดลอง สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วัลลีย์ เริงเกษตรกรณ์ (2527) ได้ศึกษาผลการใช้แบบฝึกเสริมทักษะการคิดประกอบการสอนวิชาภาษาไทยที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาไทยและพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาไทย และพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนที่ได้เรียนโดยใช้และไม่ใช้แบบฝึกเสริมทักษะความคิด

แตกต่างกันและนักเรียนที่เรียนโดยใช้และไม่ใช้แบบฝึกเสริมทักษะความคิดมีพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จุลจักร โนพันธ์ (2529) ได้ศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความคิดสร้างสรรค์และมนุษยสัมพันธ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนวิทยาศาสตร์ด้วยวิธีการบวนการกลุ่มสัมพันธ์ที่ใช้เกมกับวิธีการกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ที่ใช้การอภิปรายกับกลุ่มตัวอย่างนักเรียน โรงเรียนสุวรรณสุทธารามวิทยา กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความคิดสร้างสรรค์ของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนความมีมนุษยสัมพันธ์ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน

ขวัญตา จรรย์สถิตกุล (2533) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในการใช้ภาษาและความคิดสร้างสรรค์ในการเรียนวิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้วิธีสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษาและวิธีสอนตามคู่มือครู ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เรียนโดยวิธีสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษา และนักเรียนที่เรียนโดยวิธีสอนตามคู่มือครู มีความสามารถในการใช้ภาษา และมีความคิดสร้างสรรค์ในการเรียนวิชาภาษาไทยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สุจินดา จารุชาติ (2540) ได้ศึกษาผลการสอนกระบวนการคิดแบบผสมผสานที่มีต่อการเขียนเรียงความของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนกระบวนการคิดแบบผสมผสาน มีความสามารถทางการคิดหลังการเรียนสูงกว่าก่อนการเรียน และนักเรียนที่มีความสามารถทางการคิดสูงจะมีความสามารถทางการเขียนเรียงความสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

Wolter (1967) ได้ศึกษาผลของการส่งผลในการสอนเขียนเชิงสร้างสรรค์ ผลการวิจัยพบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นยังไม่มีความสามารถในการเขียนทางใดทางหนึ่งโดยเฉพาะ การให้เขียนเรื่องอัตชีวประวัติสั้น ๆ แล้วครูให้คำติชมเพื่อเสริมกำลังใจ จะช่วยให้นักเรียนปรับปรุงวิธีการเขียนของเขาให้ดีขึ้นและนักเรียนควรรู้จักประเมินตนเองในการเขียนอยู่เสมอ พร้อมทั้งมีการเขียนแผนภูมิแสดงความก้าวหน้าในการเขียนด้วย

จากการศึกษาดังกล่าวจะเห็นว่าความคิดนั้นสามารถส่งเสริมด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้ และเมื่อนักเรียนมีความคิดสูงขึ้นก็จะส่งผลต่อความสามารถในด้านอื่น ๆ ด้วย